

जीवविचार प्रकरण मूल

तथा

गलावबोध सहित.

आ पुस्तक

प्रथम जैनमार्गमा प्रवेश केसारा सुख

मज्झानेने अविपर्याय

मृदा नृदा, जीवोनी जीविया मज्झाववा माटे

मणवाने अथ धणोज उपयोगी होरावी

भीमबापुरीमध्ये

आवक भीमसिंह माणके

श्रानिर्णयसंगर मुद्रायत्रमा मुद्रितो लग्ग्यु

सन १९४२ म. १८९१

॥ ॐ श्रीगोतमाय नमः ॥

॥ अथ श्री जीवविचार प्रकरण प्रारम्भः ॥

प्रथम प्रयत्नात् श्रीशान्तिसूरि, आद्यमां मंगलाचरण
करतां प्रयोजनादिकुं सूचन करे ठे -

॥ आर्यावर्तः ॥

भुवण पश्य वीरं, नमिऊण नणामि
अबुद्ध बोद्धं ॥ जीव सरूप किचि
वि, जह नणियं पुवसूरीहि ॥ १ ॥

अर्थ - (भुवण के०) त्रण भुवन, एटले चतुर्द
श रज्ज्वात्मक जे लोक, तेनेपि (पश्य के०) प्रदी
प नमान अने सकल पापने दूर करनारा एवा (वी
र के०) श्रीमहावीर स्वामीने, (नमिऊण के०) नम
स्कार करीने, (जह के०) जेम, (पुवसूरीहि के०)
सुगम स्वाम्यादिक पूर्वसूरिउं, (नणिय के०) पोता
ना आगममां प्रगट कसु ठे, तेम दु पण, (अबुद्धबोद्ध
उ के०) तत्त्व विचारनेविषे अज्ञानी जीवने बोध
वाने अर्थ, (किचिवि के०) जेशमात्र, (जीवसरूप
के०) जीवन्तु स्वरूप, (नणामि के०) कहु ठु ॥ १ ॥

હવે જીવના જેઠ કહી વતાવે ઠે -

જીવા મુક્તા સંસારા, રિણો ઍ તસ થાવ
રા ઍ સંસારી ॥ પુટવિ જલ જલણ
વાઝ, વણસ્સઈ થાવરા નેઝા ॥ ૬ ॥

અર્થ - (જીવા કે) જીવ તે એક મુક્તિના તથા
વીજા સસારી, એ વે પ્રકારના ઠે, તેઝમાંના (મુક્તા
કે) જેઝ સકલ કર્મરૂપ પટલોનો ક્ય કરીને મુ
ક્તી પઢને પામ્યા ઠે તેઝ સિદ્ધ જીવો કહેવાય ઠે,
(ઍ કે) તથા (સસારિણો કે) જેમાં સમૃતિ
ને પમાય ઠે તે સસાર કહેવાય ઠે, એવા સસારની
નરકાદિ ચાર ગતિઝમાં જેઝ પ્રમણ કરે ઠે, તેઝ સ
સારી જીવો કહેવાય ઠે, તે (સસારી કે) સસા
રી જીવના એક (તસ કે) તસ (ઍ કે) વલી
વીજા (થાવરા કે) સ્થાવર, એ વે પ્રકાર ઠે, તેઝમાં
ના સ્થાવર જીવોના પાંચ પ્રકાર ઠે, તે થા પ્રમાણે -
એક (પુટવિ કે) પૃથ્વીકાય, વીજા (જલ કે)
પાણી તે અપ્કાય, ત્રીજા (જલણ કે) જ્વલન તે
અગ્નિકાય, ચોથા (વાઝ કે) વાયુકાય પાંચમ
(વણસ્સઈ કે) વનસ્પતિકાય, એવી રીતે એ (ઍ)

वरा के०) स्थावर जीवो (नेत्रा के०) जाणवा ॥ २ ॥

हवे ए स्थावर जीवोना चेदमां अनुक्रमे प्राप्ता
यएला पृथ्वीकाय जीवोना चेद कहे ठे -

फलिह मणि रयण विहुम, हिगुल ह
रियाल मणसिल रसिदा ॥ कणगाड
धाज सेढी, वन्नि अ अरणोदय पलेवा
॥ ३ ॥ अप्रय तूरी ऊसं, मढी पा
हाण जाइउणोगा ॥ मोवीरजण लू
णाड पुढविनेआइ इच्चाई ॥ ४ ॥

अर्थ - (फलिह के०) स्फटिक प्रसिद्ध ठे, (म
(ए के०) मणि ते चंद्र कातादिक अथवा जे समुद्रमां
उत्पन्न थाय ठे ते, तथा (रयण के०) रत्न ते वज्र
कर्केतनादिक अथवा जे खाणमा उत्पन्न थाय ठे ते
(विहुम के०) परवाला अथवा विडुम, (हिगुल के०)
हिगलो, (हरियाल के०) हडताल, (मणसिल के०)
मणसीज, (रसिदा के०) पारो अथवा रसेड, (कण
गाड गाज के०) कनकादि धातु सात ठे - सोनु, रूपु,
धावुं, कथीर, जसत, शीसुं, तथा लोहोदुं, ए अग्निसयो

गना अजावे पृथ्वीकाय ठे अने अग्निसंयोगें तेजका
 य ठे (सेढी के०) खडी माटी अथवा चाक कहे
 वाय ठे ते, (वन्नि के०) हरमजी अथवा लाल रंग
 नी माटी थाय ठे ते, (अरणेद्वय के०) पापाणना
 कटकानी माथे मजेजी ओली माटी थाय ठे ते तथा
 (पलेवा के०) ए एक जातिनो पापाण ठे ॥ ३ ॥
 (अप्रय के०) पांच वर्णनो अजरख, ते सोनी
 लोकोने सोनु तपाववाना उपयोगमा आवे ठे अ
 थवा वैद्य लोको एनी नरुम वगेरे करीने औषधिमा
 वापरवाने कामे लगाडे ठे, (तूरी के०) एक जा
 तनी माटी ठे, ते कापडने पास देवाना काममा
 आवे ठे, (कसं के०) ए पण एक जातिनी माटीज
 ठे, पण द्वार नुमिमा उत्पन्न थराथी द्वार अथवा
 खारो ए नामें उजखाय ठे, एवी रीते (मट्टी के०)
 माटी, अने (पाहाण के०) पापाण, ए वे पदार्थो
 नी काली, नीली, राती, पीजी अने ओली एवी (जा
 इउणेंगा के०) अनेक जातियो ठे ते वधी लेत्री
 तथा (सोवीरजण के०) ए सुरमो एवे नामें उजखा
 य ठे ते आंगवमा अजाय ठे (जूणाऽ के०) सेंप
 साजी, मिडलवण, काचजण, तथा समुज्जवण

(ઇચ્છાઈ કે૦) ઇત્યાદિ, (પુઢવિજ્ઞેત્યાઈ કે૦) ઇથિ
વી કાયસસારી જીવોના જેઢ કહેવાય ઢે ॥ ૪ ॥

હવે ઘાઢર અપ્કાય જીવોનુ વર્ણન કરે ઢે -

જોમતરિસ્ક સુઢગ, ઝસા હિમ કરગ
હરિતણૂ મહિઆ ॥ હુતિ ઘણોઢહિ
માઈ, જેઆણેગા ય આઝસ્સ ॥ ૫ ॥

અર્થ - (જોમ કે૦) કૃપાઢિનુ ઇથિવીમા રહેઝું
તયા શિરોપાનીઝ, એ વધુ જૂમિજઝ કહેવાય ઢે, (અ
તરિસ્કસુઢગ કે૦) સરોઝરાઢિકનેવિપે જે મેવનુ પા
ણી જરાય ઢે, તે અતરિહ્ક ઝઢક કહેવાય ઢે (ઝમા
(કે૦) ઝસનુ પાણી, એ તુપાર અથગા ઝાકલ પણ
કહેવાય ઢે, (હિમ કે૦) હિમ પહ્યાથી જે વઘાઈ
જાય ઢે તે પાણી, (કરગ કે૦) વર્ષાઝનુમાં મેઝ પ
ઢતાવાયુના યોગે પાણી વઘાઈ કઢિણ ચર્ઝને ધોઝા
પાપાણના કટકા જેઝા ઇથિઝી ઝપર પઢે ઢે, તે કરા
અથગા કરક કહેવાય ઢે (હરિતણૂ કે૦) ઝગેઝા
ઘામ પ્રમુઝ વનસ્પતિના મોર અથગા માઝ પ્રમુઝના
પાઢઢાને ઢેઢે જે પાણીના વિહુ થાય ઢે તે હરિતનુ
કહેવાય ઢે, (મહિઆ કે૦) આકાશનેવિપે કોઈ

સમયે વાદલા થઈ આવે છે તેના યોગે અતિસૂક્ષ્મ ઝી
ણા ઝીણી પાણીની વ્રદો પડે છે, તે મહિકા અથવા
ધૂમરીનું પાણી કહેવાય છે, એવી રીતે (આગ્રસ્ત
કે०) અપ્કાયના (ઘણોદહિમાઈ કે०) જેને આધા
રે પૃથિવી રહી છે તે ઘનોદધિઆદિ દેડને વીજા પણ
(જેઆણેગા કે०) અનેક જેદો (દુતિ કે०) થાય
છે, એ અપ્કાય જીવોના જેદ કહ્યા ॥ ૫ ॥

હવે તેજકાય જીવોના જેદ કહે છે -

ડગાલ જાલ મુમ્મુર, ઝકાસણિ કણ
ગ વિઝુમાઈઆ ॥ અગણિ જિઆણં
જેઆ, નાયવા નિજણયુદીએ ॥ ૬ ॥

અર્થ - (ડગાલ કે०) જ્વાલા વિનાનો અગ્નિ, કા
ષ્ટ પ્રમુખ વસ્તુનું સત્ત્વ જ્યારે વલી જાય છે, ત્યારે અ
ગ્નિની જ્વાલાનો નાશ થઈ જાય છે, અને રક્ત રત્નની
પરેં ચલકિત કકડા થઈ રહે છે, તે અગાર કહેવાય
છે, (જાલ કે०) જ્વાલાનો અગ્નિ (મુમ્મુર કે०)
અગ્નિની જ્વાલામાથી જે સૂક્ષ્મ કણ નિકલે તે ત્રાસ
દિ અથવા ત્રાસડા કહેવાય છે, (ઝકા કે०) કો
ક કાલનેવિષે અકાશમાથી અગ્નિની વૃદ્ધિ થાય છે,

અથવા નદ્દત્રો પડે છે તે ઝડકાપાત કહેવાય છે,
 (અસણી કે૦) વજ્રનો માર મારતા તેમાથી અગ્નિ
 પડે છે તે અશનિ કહેવાય છે, (રુણગ કે૦) કોઠક
 કાલનેવિપે આકાશમા અગ્નિના તણાવા ઝડતા દેખા
 ય છે તે કનકુ ણટલે કણીયાનો અગ્નિ કહેવાય છે
 (વિઙ્ગુમાર્ગ્યા કે૦) વિજળી આદિક તે વર્ષાક્રતુ પ્ર
 મુખ કોઈ પણ ક્રતુમા જ્યારે માવતુ થાય છે, ત્યારે
 કોઈ વચ્ચે આકાશથી વિજળી પૃથિવી ઉપર પડે છે,
 તે વિદ્યુત્પાત કહેવાય છે, इत्यादिक (અગ્નિજિજ્ઞા
 ણ કે૦) અગ્નિકાયસસારી જીવોના (જ્ઞેયા કે૦)
 જ્ઞેયો તે (નિકુણબુદ્ધી કે૦) નિપુણ ણટલે સૂક્ષ્મ બુ
 દ્ધિ કરી (નાયત્વા કે૦) જાણવા યોગ્ય છે ॥ ૬ ॥

દ્રવે વાયુકાય જીવોના જ્ઞેય કહે છે -

ઉપ્લામગ ઉક્કલિઆ, મંરુલિ મુહ્ સુ
 ૫ ગુજવાયા ય ॥ ઘણતણ વાયાર્દ
 યા, જ્ઞેયા સ્વલુ વાયુકાયસ્સ ॥ ૭ ॥

અર્થ - (ઉપ્લામગ કે૦) ઉચો આકાશનેવિપે જે વા
 યુ તૃણાદિકના ઠેકાને પ્રમાણે છે, તે ઉપ્લામક વાયરો
 કહેવાય છે, (ઉક્કલિઆ કે૦) જે વાયુ, નીચો પડતો

હોય તે ઇત્કલિક વાયુ કહેવાય છે (મમત્રિ કે०) એ વિંટોલિત અથવા મમત્રિક વાયુ કહેવાય છે (મુહ કે०) કોડકાલ મહોટો વાયરો થાય તે મહાવાયુ (સુહ કે०) જે શને શને વાય તે શુદ્ધવાયુ (ગુજવયાય કે०) જે ગુજારવ કરે, તે ગુજવાયુ કહેવાય છે, (વણત ણુ કે०) જે વે વાયુને આધારે નરક દેવલોકાદિ રહેલા છે, તે એક ઘનવાયુ વીજો તનવાયુ કહેવાય છે એવી રીતે એ (સ્વલુ કે०) નિશ્ચયે કરી (વાયાઈ યા કે०) વાતાદિક (વાચકાયસ્ત કે०) વાયુકાય સસારી જીવોના (જેયા કે०) જેટો જાણના એ પ્રમાણે ઠ ગાથાયે કરી પૃથિવી, અપ્ર, તેજ તથા વાયુ કાયના જેદ કહ્યા ॥ ૭ ॥

હવે વનસ્પતિકાયના જેદ કહે છે -

સાદારણ પત્તેઆ, વણસડ જીવા હા
હા સુણ જણિઆ ॥ જેસિમણતાણ
તણ, ણગા સાદારણા તેજ ॥ ૮ ॥

અર્થ - (વણસડ જીવા કે०) વનસ્પતિકાય જીવો તે એક (સાદારણ કે०) સાધારણ અને નીજા (પત્તેઆ સુ०) પ્રત્યેક એ (હા કે०) વે પ્રકારના

१ (सुए के०) सिद्धातोनेदिपे (जणिआ के०) कहेजा ठे.
 तेउमा (जेसिमणताण के०) जे अनत जीवोनु (तणु
 एगा के०) एक शरीर होय (तेऊ के०) तेउ (साधार
 णा के०) साधारण वनस्पतिकाय जीयो जाणया ॥७॥

हवे ये गाथाए करी ए साधारण वनस्पतिकाय
 जीवोना जेद कहे ठे -

कटा अकुर किसलय, पणगा सेवाल
 नूमिफोडा अ ॥ अद्वय तिय गळर
 मो, उ वहुला येग पद्धका ॥ ९ ॥
 कोमल फल च सब, गूढमिराड सिणा
 ड पत्ताइ ॥ थोहरि कुँआरि गुग्गुलि,
 गलो य पमुहाड विनरुद्ध ॥ १० ॥

अर्थ - (कटा के०) सरणादि सर्व जातना कटा
 (अकुर के०) बाहेर नीकलेजा अंकुर (किसलय
 के०) सर्वे जातिना कुपलना नवा टसा फूटे ते पात
 रा जाणया (पणगा सेवाल के०) पाच वर्णजा मेवाज
 जे पाणीनी ऊपर रंग रानी फुलिउं थाय ठे ते, (नूमि
 फोडा के०) वर्षाकालमा उत्रने आकारे पृथ्वीमांयो

नीरुलें ठे ते (अ के०) बली (अन्नयतिय के०)
 आर्क त्रिक एटले लीलु आद्, लीली हलदर, तथा
 लीजो कचूरो, (गङ्गार के०) गाजर, (मोड के०) मोथ
 (बलुलो के०) बथुजो नामे शाकविज्ञेप, (थेग के०)
 वामुरा, थेगी, (पल्लरु के०) ए नामनु शाकविज्ञेप ठे
 एने लोको पालखु कहे ठे ॥ ए ॥ (च के०) बली
 (कोमल फल सव्व के०) सर्व कोमल फल एटले जेमा
 बीज थया न होय अने (गूढसिराई के०) जेनो कण
 शलो अथवा पोख ठानो होय, एटले जेना कण पाध
 रा देखाता न होय, तथा जेनी नमो अथवा सांव्यो स्प
 ट ठे खाती न होय त्या संधी ते अनंतकाय जाणवा ते
 (सिणाइपत्ताई के०) सणादिकना पातरां आदि शब्दें
 करी जारना पातरा पण लेया (थोहरि के०) थोहर
 नी सर्व जाति, एमा काटालो तथा खुरसाणी पण जा
 णवो (कुंआरि के०) कुआरि थाय ठे ते लोकमा प्र
 सिद्ध ठे, एने घरमा उची टांगी होय तो पण रूकाती
 नथी किंतु एना नवा मोर नीरुलता जाय ठे (गुग्गु
 लि के०) गूगल प्रसिद्ध ठे (गजोयपमुहा के०) गहू
 ची प्रमुख एने गहू पण कहे ठे, ए बल्लीने आकारे थार
 ठे, ए ज्वरादिक मटाडवानी औषधिविज्ञेप ठे (आ

के०) ए आदें देइने बीजा पण सर्वे जे (विन्नरुहा)
 वेद्या थकां पण वाव्याथी फरीने उगे, ते सर्व सा
 मारण वनस्पति अथवा अनतकाय कहिये ॥ १० ॥

इच्चाइणो अणेंगे, ह्वति जेया अणत
 कायाण ॥ तेसि परिजाणणठ, ल
 स्कणमेय सुए जणिय ॥ ११ ॥

अर्थ - (इच्चाइणो के०) इत्यादिक (अणतका
 याण के०) अनतकाय जीयोना पिम, कचूर तथा मि
 रिकर्णिकादिक (अणेंगे के०) अनेक (जेया के०)
 जेगो (ह्वति के०) होय ठे, (तेसि के०) ते अन
 तकाय जीयोने (परिजाणणठ के०) सारी रीत जा
 णमाने अर्थ (एय के०) आ वक्ष्यमाण एटले जे
 आगल केहेगो ते (लस्कण के०) लक्ष्णो (सुए
 के०) सूत्रोनेविषे (जणिय के०) कहा ठे ॥ ११ ॥
 हवे अनतकाय वनस्पतिजीयोना लक्ष्णकहीयतावे तें

गूढ सिर सधि पव, ममजग मही
 रुग च विन्नरुह ॥ साधारण सरी
 र, तद्विवरीअ च पतय ॥ १२ ॥

अर्थ —(सिर के०) कणसलां प्रमुख शिर, (संधि के०) साधाउ अथवा नसो, (पर्व के०) पर्व अथवा गांठो, ए त्रणे जे जाडनां (गूढ के०) गुप्त ठानां होय, एटले दीठामा न आवतां होय अने (समजगके०) नां ग्याथी जेना सरखा वे फामिया थई शकतां होय (अहिस्म के०) ततु रहित जेमा तातणा होय नही, (च के०) पुन एटले गली (विघ्नरुह के०) जे ठेदीने फरी वावीए तो कजे, ए सर्व प्रकारना वृद्धोने (साधारण सरीर के०) साधारण वनस्पति कायना शरीर कहिये, अने एज अनतकाय पण कहेवाय ठे (तद्विवरीअ के०) ते थकी विपरीत लक्षण वाली वनस्पतिने (पत्तेय के०) प्रत्येक वनस्पतिकाय कहियें ॥ १२ ॥

एग सरीरे एगो, जीवो जेसि तु ते
य पत्तेया ॥ फल फूल वृद्धि कछा,
मूलग पत्ताणि बीयाणि ॥ १३ ॥

अर्थ— (एग सरीरे के०) एक शरीरनेविषे, (एगो जीवो के०) एक जीव (जेसि तु के०) जे वृद्धिने विषे होय (पत्तेयके०) तेने प्रत्येक वनस्पति

काय कहिये ए प्रत्येक वनस्पतिकायना सात प्रकार ठे ते आ प्रमाणे — (फल के०) सर्वप्रकारना फल, (फूल के०) सर्वप्रकारना फूलो, (ठल्लि के०) ऊपरनी त्वचा अथवा ठाज, (कष्ठा के०) सर्वप्रकारनु काष्ठ अथवा लाकडु (मूलग के०) खुइ तलीयानु थड, (पत्ताणि के०) सर्व जातिना पांदडा (बीयाणि के०) सर्व बीज, ए साते स्थानक प्रत्येक निन्न निन्न जीवरूप होवाथी एउने प्रत्येक वनस्पतिकाय कहिये एवी रीतें ए वादर पृथिव्यादिक पाचे था वरना जेद विवरीने कहा ॥ १३ ॥

हवे पाच स्यावर सूक्ष्मनु वर्णन करे ठे —

पत्तेय तरु मुत्तं, पचवि पुढवाइणो स

यल लोए ॥ सुहमा हवति नियमा,

अत मुहुत्ताज अदिस्सा ॥ १४ ॥

अर्थ—(पत्तेयतरु मुत्त के०) ए पूर्वोक्त प्रत्येक वनस्पतिकाय मूकाने (पचवि पुढवाइणो के०) पाचे पृथिव्यादिक (सयल लोए के०) सकल चौद राजलोकने विषे (सुहमा के०) सूक्ष्म (हवति के०) होय ठे (नियमा के०) निश्चय करी एने पाच स्यावर कहिये ते (अंतम

હુત્તાઝ કે ૦) અતરમુદૂર્તના આયુષ્યવાલા હોય છે અ
ને (અદિસ્તા કે ૦) અદૃશ્ય હોય છે એટલે ચર્મદૃષ્ટિ
દેવાય નહીં તેથીજ એ સૂક્ષ્મ કહેવાય છે ॥ ૧૪ ॥

એ પાંચ સ્થાવર સૂક્ષ્મ અને પાંચ વાદર મલીને દ
શ જેટલા થયા અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય તે વાદરજ
હોય છે, પણ સૂક્ષ્મ હોય નહીં તેથી પ્રત્યેક વનસ્પ
તિકાયનો એક જુદોજ જેટ હોવાથી સર્વ અગ્યાર જે
ટલાય છે તે અગ્યાર પર્યાંતા તથા અગ્યાર અપર્યા
ંતા મલીને વાવીશ જેટ સ્થાવર સંસારી જીવના કહ્યા
છે અને ત્રીજા સંસારી ત્રસ કહેવાય છે, તેના મૂલ
ચાર જેટ છે તે આ - વેડી, તેંડી, ચૌરિડી તથા પચેડી,
તેડંમાના પ્રથમ વેડી ત્રસ જીવના જેટ કહે છે -

સરખ કવડુય ગંમુલ, જલોય ચંદણગ
અલસ લહગાઈ ॥ મેહરિ કિમિપૂઅ
રગા, વે દિયિ માઈ વાહાઈ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ - (સરખ કે ૦) દક્ષિણાવર્ત પ્રમુખ મોટા ત
થા નાના શરખ હોય છે તે, (કવડુય કે ૦) કપર્દક
અથવા કોડીંડ અને કોમ્તા થાય છે તે, (ગમુલ કે ૦)
ગંમોલા અને ગમુતા કહે છે, એ ઝડરમાં મહોટા ઠમિયા

उत्पन्न થાય છે તે, જાણવા (જલોય કે०) જલો એ શરી
 રની ઊપર ફોડા વગેરે ઢાંચ્યા હોય ત્યારે તેની ઊપ
 ર મૂક્યાથી તે જગ્યાનું રક્ત ગોપણ કરી જિયે છે તે,
 (ચંદણ કે०) એને સિંઘાતોમા અદ્ધ એગા નામથી
 પ્રતિપાદન કહ્યું છે, એને આરિયા પણ કહે છે, તે સાધુ
 સ્થાપનામાં રાખે છે, (અલસ કે०) વર્ષાકાલમા વૃ
 ણિ થાય છે તે વચ્ચે પૃથિવીમાથી સર્પના આકારે
 લાલ રંગવાલા જે અતિ પાતળા જીવો ઉત્પન્ન થાય
 છે, તે જ્યાં સુગ્રી વર્ષાદિ થતો હોય ત્યાં સુધી જ્યાં ત્યા
 ઘણા ફરતા દીઠામાં આવે છે, જ્યારે વર્ષાદિ રહી જાય
 છે, ને તડકો પડે છે ત્યારે તેડમાનો એક પણ દીઠામા
 આવતો નથી એને જૂનાગ અથવા અલસિયા પણ ક
 હે છે (લહગાર્ફ કે०) રોટલી પ્રમુખ પકાવેલું અન્ન
 વાસી રહી ગયાથી કેટલાએક કાલે તેમાં જે જીવ પ
 ડે છે, તેને લાલિયા કહે છે (મેહરિ કે०) કાષ્ઠમા
 જે કીડા થાય છે તે, (કિમિ કે०) એ પણ એકજાત
 ના કીડા હોય છે, તે ડરમા ઉત્પન્ન થાય છે, જેવા
 કે, ગુદપ્રદેશનેવિષે હરસા થાય છે, તથા ગુવડા વગેરેના
 દૂતનેવિષે જે કીડા થાય છે તેને કુમિ કહે છે (પૂત્ર
 રગા કે०) એ જીવ પાણીમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એ જી

વોનો વર્ણ રાતો હોય છે અને મુખ કાલુ હોય છે. એને કઠ્ઠી નાપામાં પૂચ્છરા કહે છે અને (માંડવાહાર્કે) માતૃવાહાદિક એને ચુહેલ પણ કહે છે, મૂલ ગાથામાં આદિગદ્ય છે તે આદિગદ્ય મનુષ્યના અંગમાં જે વા લા થાય છે તે પણ લેવા, અન્યાદિક (વેદિય કે) વેદિય જીવ જાણી લેવા, એ જન્મમાં તથા સ્થલમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે અનેક પ્રકારના છે એને સ્પર્શનંદિય તથા રસનંદિય એ વેદિયો હોય છે ॥ ૧૫ ॥

હવે વે ગાથાવડે તેડી જીવોના નેદ કહે છે -

ગોમિ મકળ જૂઝ્યા, પિપીલિ ઉદ્દેહિયા
ય મક્રોડા ॥ ઇન્દ્રિય ઘયમિલ્લીત, સાવય
ગોકીડ જાઈત ॥ ૧૬ ॥ ગદ્ગદ્ય ચોરકીડા,
ગોમયકીડા ય ધન્નકીડા ય ॥ કુંથુ ગુવા
લિય ઇલિયા, તેંદિય ઇંદગોવાઈ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ - (ગોમી કે) કાનસ્વજરિયા, એના પગ ઘણા હોય છે, ને એ કાનમાં પેશી જઈને માણસને ઘણી ડજા કરે છે, એમ કહેવાય છે (મકળ કે) માણસના સ્વાના વિઠાનામાં અથવા ચાટલા પ્રમુખની નવારમાં જે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે તેને માંકડ કહે છે,

(જૂથા કે૦) ચૂકા, એ જીવો માણસના માથાના વાલ મા ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા માણસના કપડામાં ઉત્પન્ન થાય છે, એટલે એ માણસના શરીરના મેજમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે એને કઘી તથા ગુજરાતી જાપામાં લીલ કહે છે, તે સંસ્કૃત જિહ્વ શબ્દનો અપભ્રંશ છે (પિપીજી કે૦) એને પિપીજીકા, કહે છે, એની રાતી અને કાલી એવી ઘણી જાતિ હોય છે, તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. (ઉદેહિયા કે૦) ઉદેહિકા, એને વાલ્મિક જોરપણ કહે છે એ જીવો વૃદ્ધમા, કાષ્ઠમા અથવા ગૃહમાં જ્યાં જ્યાં પ્રવેશ કરે છે ત્યાં ત્યાં પોતાનું શરીર રહેવા પૂરતું ધર વનાવીને તેમાંથી તે વૃદ્ધાદિકને સ્વાતી સ્વાતી ચાલી જાય છે (ય કે૦) ચલી (મક્કોડા કે૦) મલ્કોટિકા, એ જીવ ઘણું કરીને વાવલના જાડના થડમા ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગોલ પ્રમુગ્ધ મિષ્ટ પદાર્થ જ્યાં હોય ત્યાં થાય છે (હિયા કે૦) હલિકા એ જીવ ધાન્યાદિક મા ઉત્પન્ન થાય છે એને ફૂંજ પણ કહે છે (ધયમિછી કે૦) એ જીવ ઘૃતમા ઉત્પન્ન થાય છે, એને ઘીમેલ પણ કહે છે (સાવય કે૦) સાવા એ જીવ મનુષ્યના શરીરના માથા શિવાય બીજા સર્વ અવયવમાના કેશોના થડમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેમાં પણ વિશેષે કરી આંસો

ની પાંપણમાં થાય છે તે જે વચ્ચે મનુષ્યના શરીરમાં
 ઉત્પન્ન થાય છે તે વચ્ચે નવિષ્ણકાલવિષે એવું અનુમા
 ન થાય છે કે કાંઈ પણ કષ્ટ પ્રાપ્ત થશે એને લોક
 સાવા કહે છે (ગોકીડજાઈડ કે ૦) ગોકીટક જાતિ,
 એ જીવ ગાઈપ્રમુખ પશુના શરીરના અવયવોમાં ઉત્પન્ન
 થાય છે, તે તેડની ત્વચામાં ચોટી રહેલા હોય છે એને
 કહ્વી નાપામાં ચિચ્ચડી અથવા ગોગીડા પણ કહે છે
 ॥ ૧૬ ॥ (ગદ્દહય કે ૦) એ જીવ ગઝશાલા પ્રમુખમાં
 ઉત્પન્ન થાય છે એડનો વર્ણ શ્વેત હોય છે, એડને શાસ્ત્રો
 માં ઊત્તિગા પણ કહે છે (ચોરકીડા કે ૦) એ જીવ
 વિષ્ણામાં ઉત્પન્ન થાય છે (ગોમયકીડા કે ૦) એ જીવ
 ઠાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે (ધન્નકીડા કે ૦) એ જીવ
 ધાન્યમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે લોકમાં ધનેરિયા એવે ના
 મે ડંડરવાય છે (ય કે ૦) વલી (કુથુ કે ૦) એ જીવ
 સૂક્ષ્મ ઠતા પાંચ રંગના થાય છે, એને કુથુઆ પણ કહે
 છે (ગોવાલિય કે ૦) ગોપાલિક, એ એક જાતિના એ
 વાજ જીવ થાય છે, તે અપ્રસિદ્ધ છે (શ્લિયા કે ૦)
 શ્લિકા, એ જીવે સ્વાંમ અથવા ચોસામાં ઉત્પન્ન થાય
 છે (શ્દગોવાઈ કે ૦) શ્દગોપાદિ, એ જીવ વર્ષાઋતુમાં
 વર્ષા પડે ત્યારે ઉત્પન્ન થાય છે, એનો અત્યંત રક્તવર્ણ

હોય છે, એને લોકમાં મેહના મામા પણ કહે છે & ત્યાંથી (તેડિય કે) ત્રીંડિય જીવો વીજા પણ ઘણા છે તે સર્વ જાણી લેવા એ ત્રીંડિય જીવોને સ્પર્શનેડિય અને રસનેડિય તથા ગ્રાણેંડિય એ ત્રણ ઇંડિયો હોય છે એમ એ તેંડિય જીવોના નેદ કહ્યા ॥૧૭॥

હવે ચતુરિંડિય જીવોના નેદ કહે છે -

ચતુરિંડિયા ય વિષ્ણુ, ઢિહુણ નમરા ય
નમરિયા તિહા ॥ મઙ્ગિય મસા મસ
ગા, કસારી કવિલ મોલાર્ડ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ - (ચતુરિંડિયા કે) ચતુરિંડિય જીવો આ છે - (વિષ્ણુ કે) વિષ્ણુ એ જાતના જહેરી જીવો થાય છે, તેના પૂઠડામાં એક કાટો હોય છે, તેના મારથી માણસને વિષ ચહે છે, તે વિષ્ણુ એવે નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે (ઢિહુણ કે) એ જીવો કાફર મઢ્ઢિકાને મલતા હોય છે, તે ઘોડાના તવેલા પ્રમુખને તેકાણે ઉત્પન્ન થાય છે, તેને લોકમાં વગાઈ કહે છે (નમરા કે) એ જીવો કાલા વર્ણના હોય છે, અને તે ઘણું કરીને જ્યાં સુગન્ધિય પુષ્પોના વૃક્ષો હોય છે ત્યાં રહે છે, એ જીવોને પુષ્પોનો સુગંધ ઘણો પ્રિય હોય છે એ ત્રમર એવે નામે લોક

માં પ્રસિદ્ધ છે (જમરિયા કે૦) જમરિકા, એ જીવો પીતાદિક ઘણા રંગવાળા હોય છે, તેમજ વિવિધ આકારવાળા હોય છે (તિહ્ડા કે૦) એ જીવો વર્ષાકાલના અવસાનમાં જે વસતે ધાન્યના વૃદ્ધ પાકી રહેલા હોય છે, તે વસતે આકાશમાર્ગે અગણિત સંખ્યા વધુ ઝડપતા કોઈ ધાન્યના ક્ષેત્ર વગેરે ઉપર આવીને પડે છે, તે જેટલી જગામાં આવી પડે છે, તેટલી જગાનાં જાડ પાન વગેરે સર્વ સ્વાઈને સફા કરી નાખે છે, તે તીડ એ નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે (મઢિય કે૦) મઢિકા, એ જીવો લોકમાં અતિ પ્રસિદ્ધ છે, એ માચી એવા નામે ઝંજરાય છે, ઝપલદ્ધણથી મધુમઢિકા પણ જાણી લેવી (મસા કે૦) માંસા એ જીવો સિંધુદેશમાં પ્રસિદ્ધ છે એ ઘણું કરીને વર્ષાકાલમાં ચીકડની જમિનમાં ઉત્પન્ન થાય છે (મસગા કે૦) મસક, એ જીવો લોકમાં મહુર એ નામે ઝંજરાય છે, એ લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે, (કસારી કે૦) એ જીવો ઘણું કરીને ઝંસાડ ઘર પ્રમુખમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે, (કવિલમોલ કે૦) તેમાં કવિલ એટલે કોલિ આવડા અને મોલિકા એટલે ત્રીલોડી તેને લોકમાં સ્વડમાંકડી કહે છે, એ વધુ પ્રસિદ્ધ નથી, (આઈ કે૦)

आदि शब्द धंकी पतंग तथा ढिढण प्रमुख बीजा जे चउरिंडिय जीवो होय ते सर्व जाणी लेवा, ए जीव ने स्पर्शनेंडिय, रसनेंडिय, घ्राणेंडिय, तथा नेत्रेंडिय ए चार इंडियो होय ठे ॥ १७ ॥

हवे पंचेडिय जीवोना जेद कहे ठे -

पचिंदिया य चउहा, नारय तिरि
या मणुस्स देवा य ॥ नेरइया सत्त
विहा, नायवा पुढविजेएण ॥ १८ ॥

अर्थ - (पचिंदिया के०) जेने स्पर्शनेंडिय, रसने
डिय, घ्राणेडिय, चउरिंडिय, तथा श्रोत्रेडिय ए पाच इ
डियो होय ते पंचेडिय जीव कहैवाय ठे, इहा “च”
समुच्चयार्थमा ठे ते जीव (चउहा के०) चार प्रकारना
ठे एक (नारय के०) नारकी, बीजा (तिरिया के०)
तिर्यच, बीजा (मणुस्स के०) मनुष्य, चौथा (देवा
के०) देवता, तेउमा प्रथम (नेरइया के०) नारकी
जीव ते (पुढविजेएण के०) रत्नप्रजादि पृथ्वीना जेदें
करी (सत्तविहा के०) सात प्रकारना (नायवा के०)
जाणी लेवा ते सात पृथ्वीउना नाम कहे ठे - रत्नप्र
जा, शर्कराप्रजा, बालुकाप्रजा, पकप्रजा, धूमप्रजा, त

મ પ્રજા, તથા તમસ્તમપ્રજા, એ સાત 'ઠેકાણે' ઉત્પન્ન થયેલા જીવોને નારકી કહિયે તથા વીજાં નામ કહે છે ઘમા, વશા, સેલા, શંજણ, રિષા, મઘા, તથા માય વતી, એ નામ પણ છે એ સાત પ્રકારને પર્યાપ્તા તથા અપર્યાપ્તાના જેવે ગણતાં ચૌદ જેઠ નારકી જીવોના થાય છે હવે પચેંડિય તિર્યચના જેઠ કહે છે—

જલચર થલચર સ્વચરા, તિવિહા પંચે
દિયા તિરિક્કા ય ॥ સુસુમાર મઠ્ઠ ક
ઠ્ઠવ, ગાદા મગરાડ જલચારી ॥ ૬૦ ॥

અર્થ —(તિરિક્કા પચેંદિયા તિવિહા કે०) તિર્ય પચેંદિય ત્રણ પ્રકારના છે, તે આ —એક (જલચર કે०) જલચર એટલે જે જીવો પાણીમાં ઉત્પન્ન થાય, પાણીમાં રહે, તથા પાણીમાજ નાશ પામે, તે જલચર જીવ જાણવા વીજા (થલચર કે०) સ્થલચર એટલે જે જીવોની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા નાશનો સત્ત્વ જલચરોની પછે પૃથ્વી કપર હોય તે, તથા ત્રીજા (સ્વચરા કે०) સ્વચર એટલે જે જીવોની ચાલવાની સ્થિતિ આકાશને વિષે હોય તે જાણવા, તેઠ્ઠામાં પ્રથમ જલચર જીવના મુખ્ય પાંચ જેઠ છે તે આ

પ્રમાણે - એક (સુસુમાર કે૦) પામના જીવા મત્સ્ય
 હોય છે, તે ઘણું કરી મીઠા પાણીના તલાવ પ્રમુખ
 માં ઢીઠામાં આવે છે, વીજા (મહા કે૦) નાનાપ્રકારના
 જે વીજાં માઠજાં ઢીઠામાં આવે છે તે, એ જાતિ
 ના જીવો ઘણું કરી સ્વારા સમુદ્રમાં વિશેષ ઢીઠામાં
 આવે છે, ત્રીજા (કષ્ટવ કે૦) કષ્ટપ એ જીવો ઘણું
 કરી મીઠા પાણીના તલાવ અથવા સ્વોદેલા કૂવાના
 પાણીમાં ઢીઠામાં આવે છે, એની ત્વચા ઘણી કઠિણ
 હોય છે અને તેમાંથી ઢાલ, એવા નામનો હથિયાર દેહ
 રક્ષાણાથી લોક કરે છે, એ જીવને લોકમાં કાચવાના
 નામે ડંડરે છે, ચોથો (ગાહા કે૦) એ જીવો સમુદ્ર
 માં તેમજ મીઠા પાણીના તલાવ પ્રમુખમાં પણ થાય
 છે એ જીવ તંતુ આકારે હોય છે, ને અતિ બલવાન હો
 ય છે, પાણીમાં એનું એટલું જોર હોય છે કે, તે હાથીને
 પણ ઘસડી જાય છે, એને લોકમાં જૂડ એવે નામે ડંડરે
 છે, (મગર કે૦) મગર એ જીવ સમુદ્રમાં હોય છે, એનું શ
 રીર અતિ વિશાળ હોય છે, એ લોકમાં મગરમત્સ્ય એવે
 નામે ડંડરે છે, એ (આડ કે૦) આદિશબ્દે કરી વી
 જા પણ (જનચારી કે૦) જલચર જીવ ઘણા પ્રકારના
 છે એ જલચર પંચેડી તિર્યંચ જીવના જેવું કહ્યા ॥ ૨૦ ॥

હવે સ્થલચર જીવોના જેદ કહે છે -

ચતુષ્પદ ચરપરિસપ્પા, છુજપરિસપ્પા ય
થલયરા તિવિહા ॥ ગો સપ્પ નલ
પમુહા, વોધવા તે સમાસેણ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ - (થલયરા તિવિહા કે) સ્થલચર જીવો
ત્રણ પ્રકારના છે, તે આ - એક (ચતુષ્પદ કે) ચતુ
ષ્પદ એટલે ચાર પગવાળા સર્વ પ્રકારના પશુ ઝંજીર
લેવા, વીજા (ચરપરિસપ્પા કે) ચરપરિસર્પ એ જીવો
ઝડપથી ચાલે છે એની નાગ પ્રમુખ ઘણી જાતિ હોય
છે, એમાં કેટલાએક જીવો વિપરહિત હોય છે, અને કેટ
લા એક વિપરહિત હોય છે, તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે,
(ય કે) વલી ત્રીજા (છુજપરિસપ્પા કે) છુજપરિ
સર્પ એ જીવો છુજાવડે ચાલે છે તે નોંજિયા પ્રમુખ
જાણી લેવા એ કપર કહ્યા જે ત્રણ પ્રકારના સ્થલ
ચર જીવો તેડ અનુક્રમે (ગો કે) ગાય પ્રમુખ તે ચતુ
ષ્પદ, (સપ્પ કે) સર્પ પ્રમુખ તે ચર પરિસર્પ તથા
(નલપમુહા કે) નોંજિયા પ્રમુખ તે છુજપરિસર્પ, એ
(સમાસેણ કે) સંક્ષેપમાત્રે કરી (વોધવા કે)
જાણી લેવા. એ સ્થલચર જીવોના જેદ કહ્યા ॥ ૬૧ ॥

હવે સ્વેચર જીવોના નેદ કહે છે -
 સ્વયરા રોમયપસ્કી, ચમ્મયપસ્કી
 ય પાયડા ચેવ ॥ નરલોગાંત્ર વાહિ,
 સમુગ્ગપસ્કી વિયય પસ્કી ॥ ૨૨ ॥

અર્થ -(સ્વયરા કે) સ્વેચર જીવો તે આકાશ
 નેવિપે વિચરનારા જે પક્ષીંત તે વે પ્રકારના છે - એક
 (રોમયપસ્કી કે) રોમજ પક્ષીંત, એટલે જેડના પક્ષો
 રોમસંયુક્ત હોય છે, જેવા કે શુક, હસ તથા સારસા
 વિક પક્ષીંત તેમજ પારેવા, કાગડા, ચક્લા, પોપટ પ્ર
 મુખ એની પાંચ મોવાલાની હોય છે, તે (ય કે) વીજા
 (ચમ્મયપસ્કી કે) ચર્મજપક્ષીનો (પાયડા કે) પ્ર
 ગટ અર્થ છે એટલે જેડની પાંચો ચામડાના જેવી હોય
 છે તેને ચર્મપક્ષી કહીયે જેવા કે, ચામાચીડિયા અ
 થવા ચર્મચીટિયા, તથા વઢવાગુલ અથવા વટગુલી પ્ર
 મુખ એ (ચેવ કે) નિશ્ચે લોકમા પ્રસિદ્ધ છે અને (ન
 રલોગાંત્ર વાહિ કે) મનુષ્ય લોકની વાહેર (સમુગ્ગ
 પસ્કી કે) સમુજ પક્ષીંત, તથા (વિયયપસ્કી કે)
 વિતત પક્ષીંત હોય છે. તે મનુષ્ય લોકનું પ્રમાણ શાસ્ત્રો
 માં આવી રીતે કહ્યું છે - જબુદ્દીપ, ધાતકીસ્મ, તથા

પુષ્કર વર દ્વીપના અર્ધ જાગ સુગ્રી મનુષ્યોની વસ્તી છે
 એટલે એ અઢી દ્વીપોમાં મનુષ્યો છે તે અઢી દ્વીપોમાં
 ના પ્રથમ જન્મદ્વીપને ચોફેર સ્વામી પેઠે લવણ સમુદ્ર
 ૬ વીંટી રહ્યો છે, તથા ધીજા ધાતકી સંમને, કાલ
 દધિ વીંટી રહ્યો છે અને અઢીદ્વીપની ચોફેર સ્વર્ણમય
 માનુષ્યોત્તર પર્વત કિલ્લાની પેઠે વેષ્ટિત થઈ રહેલો છે
 એ નર લોકક્ષેત્રનું પ્રમાણ એકદર પિસ્તાલીશ લાખ થયે
 જનનું કહ્યું છે. હજાજ મનુષ્યોનાં જન્મ તથા મરણનું
 સંજવ હોવાથી એ મનુષ્ય લોક કહેવાય છે, તેથી બ
 હેર કપર કહેલાં બે જાતિના પક્ષીઓ હોય છે, તેમ
 સમુજવત્ પક્ષીઓની પાંચ વેસતી વચ્ચે સંકોચને પ
 મે છે, અને વિત્તપક્ષીઓની પાંચ સદા સર્વદા વિસ્ત
 રેલીજ હોય છે એ સર્વ સ્વેચ્છ જીવો જાણવા ॥ ૨૨ ॥
 હવે કપર ત્રણ પ્રકારના જે તિર્યચ્છ જીવો કહ્યા તે

એકેકના વળી બે બે જોડ વીંટી રીતે કહે છે -

સર્વે જલ થલ સ્થરા, સંમુચ્ચિમા ગમ્ન
 યા હ્રદા હ્રંતિ ॥ કમ્માકમ્મગ ચૂમિ,
 અંતરદીવા મણુસ્સા ય ॥ ૨૩ ॥

અર્થ - એ કપર કહેલા (સર્વે કેળ) સર્વ પ્રકારના

(जल थल खयरा के०) जलचर, स्थलचर, तथा खेच
 र जीवो ते एक (समुद्धिमा के०) समूर्तिम अने बीजा
 (गप्पया के०) गर्जज ए (झुहा के०) द्विधा एटले वे प्रका
 रना (द्रुति के०) ठे. एम प्रत्येकना बच्चे प्रकार होवा
 थी ठ जेद थया तेमा जे जीवो माता पितानी अपे
 ह्मा पिना उत्पन्न थाय ते समूर्तिम कहेवाय ठे अने
 जे जीवो गर्जमा उत्पन्न थाय ते गर्जज कहेवाय ठे
 तिहां एकेंडिय, द्वींडिय, त्रींडिय तथा चतुरिंडिय ए सर्व
 जीवो समूर्तिमज होय ठे ए तिर्यचना सर्व मली अ
 डताजीश जेद थाय ठे ते आवी रीतें - प्रथम एकेंडिय
 जीव वया आवर कहेवाय ठे तेना वावीश जेद आगल
 चौदमी गायाना अर्थमा दर्शाव्या ठे अने बीजा त्रस
 जीवना वेंडी, तेडी, चौरिंडी अने पंचेंडी ए चार जेद मूल
 ठे तेमां वेंडी, तेंडी, तथा चौरिंडी ए त्रण विकलेंडीने
 पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता गणता ठ जेद थाय ते पूर्वो
 क्त वावीश साथे मेलवता अष्टावीश जेद थया

हवे पंचेंडी तिर्यचना बीश जेद ठे ते देखाडे ठे
 जलचर, थलचर, खेचर, उर परिसर्प अने सुजपरि
 सर्प, ए मूल पांच जेद समूर्तिमना अने पांच गर्जजना
 मली दश जेद थाय ते दश पर्याप्ता अने,

પુષ્કર વર દ્વીપના અર્ધ જાગ સુધી મનુષ્યોની વસ્તી છે, એટલે એ અઢી દ્વીપોમાં મનુષ્યો છે તે અઢી દ્વીપોમાંના પ્રથમ જવુદ્વીપને ચોફેર સ્વાઈની પેઠે લવણ સમુદ્ર વીંટી રહ્યો છે, તથા વીજા ધાતકી સ્વંમને, કાલો દધિ વીંટી રહ્યો છે અને અઢીદ્વીપની ચોફેર સ્વર્ણમય માનુષ્યોત્તર પર્વત કિદ્દાની પેઠે વેષ્ટિત થઈ રહેલો છે. એ નર લોકક્ષેત્રનું પ્રમાણ એકદર પિસ્તાલીશ લાખ થો જનનું કહ્યું છે. હાંજ મનુષ્યોનાં જન્મ તથા મરણનો સજવ હોવાથી એ મનુષ્ય લોક કહેવાય છે, તેથી વાહેર કપર કહેલા એ જાતિના પક્ષીંડ હોય છે, તેમાં સમુજવત્ પક્ષીયોની પાંચ વેસતી વચ્ચે સંકોચને પામે છે, અને વિતતપક્ષીયોની પાંચ સદા સર્વદા વિસ્તારેલીજ હોય છે એ સર્વ સ્વેચર જીવો જાણવા ॥ ૨૨ ॥ હવે કપર ત્રણ પ્રકારના જે તિર્યંચ જીવો કહ્યા તે એકેકના વલી એ એ જેદ વીજી રીતે કહે છે -

સઘે જલ થલ સ્વયરા, સંમુઞિમા ગગ્ગ
યા હહા હુંતિ ॥ કમ્માકમ્મગ જૂમિ,
અંતરદીવા મણુસ્સા ય ॥ ૨૩ ॥

અર્થ - એ કપર કહેલા (સઘે કેળ) સર્વ પ્રકારના

(जल थल खयरा के०) जलचर, स्थलचर, तथा खे-
 र जीवो ते एक (समुष्टिमा के०) समूहिम अने बीजा
 (गमया के०) गर्जज ए (डहा के०) द्विधा एटजे वे प्रका-
 रना (हुति के०) ठे. एम प्रत्येकना बच्चे प्रकार होवा
 थी ठ जेद थया तेमा जे जीवो माता पितानी अपे-
 द्हा विना उत्पन्न थाय ते समूहिम कहेवाय ठे अने
 जे जीवो गर्जमा उत्पन्न थाय ते गर्जज कहेवाय ठे
 तिहां एकेंद्रिय, द्विद्रिय, त्रींद्रिय तथा चतुरिंद्रिय
 जीवो समूहिमज होय ठे ए तिर्यचना सर्व मली
 डतालीश जेद थाय ठे ते थावी रीने - प्रथम मली
 जीव वधा थावर कहेवाय ठे तेना वावीश जेद
 चौदमी गायाना अर्थेमा दर्जाव्या ठे अने तेना
 जीवना बेंडी, तेंडी, चौरिंडी अने पचेडी एका
 ठे तेमा बेंडी, तेंडी, तथा चौरिंडी एका
 पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता गणना न जे
 क वावीश साये मेलयता अष्टादशी
 हवे पचेडी तिर्यचना बीस
 जलचर, थलचर, खेचर, सर्प, ए मूल पाच जेद समूहिम
 मली दश जेद

र्व
 थ
 क
 त्र
 का
 ठे

के
 तनी
 पूर्वो
 एदिग
 एक
 हरिवर्ष
 गलीया
 ने वे प
 वत्ते ठे

थी उत्त
 निपथ
 यानुं
 गामे

यांसा मली वीश चेद थया, तेने पूर्वोक्त अठवीश साथे मेलवता अडतालीश चेद तिर्यचना थाय. ए रीतें गाथाना पूर्वार्धमां पंचेंडी तिर्यचनु वर्णन कस्यु

हवे गाथाना उत्तरार्धमां पंचेंडी मनुष्यना चेद कहे ठे - (कम्माकम्मग नूमि के०) कर्म नूमिमां उत्पन्न थएला, अकर्मनूमिमां उत्पन्न थएला तथा (अंतर दीपा मणुस्साय के०) अतर दीपमां उत्पन्न थएला ए त्रण प्रकारना मनुष्य होय ठे तेमां रुपिवाणिज्या दिक कर्मप्रधान नूमि ते कर्मनूमि कहियें, ते नूमिने विपे जे मनुष्य उत्पन्न थाय ठे ते कर्मनूमिज कहेवा य ठे ते कर्मनूमिउं थढीदीपमा पंदर ठे अने जे मा रुपी वाणिज्यादि कर्म नथी एवी अकर्मनूमिउं त्रीश ठे, तथा अतरदीप उत्पन्न ठे ते आ प्रमाणे - ए जवुदीपना मध्यजागे मेरु पर्वत ठे ते मेरुथा दक्षिणदिगे लवणसमुद्रने लगतो लवण समुद्रनी उत्तरदिगें जरत क्षेत्र ठे, ते कर्मनूमिज ठे तथा ते जरतक्षेत्रने उत्तरदिशिने ठेहेडे हिमवत पर्वत ठे ते पर्वत सूकी तेनी उत्तरदिशिमा हिमवत नामे युगलीयानु क्षेत्र ठे अने वली मेरुथकी उत्तरदिगें लवण समुद्रनें लगतुं स मुद्रनी दक्षिण दिगें ऐरवत क्षेत्र ठे ते कर्मनूमिज ठे.

ते ऐरवतनी दक्षिणदिशिने ठेहेहे शिखरी नाम
 त ठे, ते पर्यंत भूकीने तेनी दक्षिण दिशि एक हिमवत
 वत नामें युगलीयानु क्षेत्र ठे एतने पूर्व हिमवत
 हिमवत अने बीजो हिरण्यवत ए वे हिमवत
 ठे एने विषे युगलीया मनुष्य रहे ठे तेहि
 लें एक गाव देहमान अने एक पर्वत
 तिहा सदा काले बीजो आरों बंद हे.

तथा वली ते पूर्वोक्त हिमवतनाम
 त्रथी उत्तर दिशि एक महाहिमवत
 उत्तरदिशि हरिवर्ष नामें युगलीयानु क्षेत्र
 क हिरण्यवत नामें युगलीयानु क्षेत्र
 एक रूपी नामें पर्यंत ठे ते
 रम्यक नामे युगलीयानु क्षेत्र
 तथा बीजो रम्यक ए वे
 वसे ठे तेनु सदा काले
 ल्योपम आयु ठे निदां महाकाय

तथा वली हरिवर्ष नामें
 रदिशि मेरुनी तरफ नाग
 नामें पर्यंत ठे तेनी पायें
 क्षेत्र ठे तथा युजी मेरुनी

युगलीयानु क्षेत्र ठे, तेनाथी दक्षिणदिशे नीजे वरणें ए
 क नीलवत नामे पर्वत ठे, ते पर्वतयकी दक्षिण दिशें
 मेरुनी पासें एक उत्तरकुरु नामें युगलियानु क्षेत्र ठे
 एटले एक देवकुरु अने बीजो उत्तरकुरु ए वे अकर्म
 नूमि क्षेत्र ठे तेने विपे युगलीयां मनुष्य रहे ठे तेनु
 सदाकाल त्रण गाउनु देहमान ठे अने त्रण पल्यो
 पमायु ठे तिहां सदाकाल पहेलो थारो वर्त्ते ठे

तथा निपथ अने नीलवत ए वे पर्वतो कह्या तेनी
 वचालें मेरु पर्वत ठे, ते मेरुनी चारे दिशि मांहेथी पूर्व
 दिशे पूर्व महाविदेहनी शोल विजय ठे अने पश्चिम
 दिशें पश्चिम महा विदेहनी शोल विजय ठे ए वेहु मली
 वत्रीश विजयनो एक महाविदेह नामे कर्मनूमिक्षेत्र ठे

ए रीते प्रथम जबुहीपने विपे एक हेमवत अने हि
 रण्यवत, बीजो हरिवर्ष ने रम्यक, बीजो देव कुरु ने उ
 त्तर कुरु, ए त्रण जोडले मली ठ क्षेत्र युगलीयां मनु
 ष्यनां ठे ते अकर्म नूमिज कह्ये, कारण के ए क्षेत्रोमा
 जे मनुष्य रहे ठे तेने प्रायें कर्म थोडा लागे ठे केम के
 असी मसीने कसी ए त्रण वस्तु कर्मबंधनु कारण ठे ते
 वस्तु ए क्षेत्रोमा नथी अने एक नरत, एक ऐरवत,
 तथा एक महाविदेह मली त्रण क्षेत्र कर्मनूमिज ठे

ए रीतें बीजो धातकीखम द्वीप अने पुष्कराक्ष
 अर्ध ए ठोढ द्वीपमा प्रत्येकें प्रत्येकें एक पूर्वदिगियें
 अने बीजो पश्चिमदिगिये मली वे वे मेरु पर्वत ठे अ
 ने ज्या एक मेरु होय तिहां एक जरत एक ऐरवत
 तथा एक महाविदेह, ए त्रण कर्मनूमिद्वेष्ट होय अने
 पूर्वोक्त जव्वद्वीपनी पेटें ठ युगलीयाना क्षेत्र होय. ते
 वारे वे जरत, वे ऐरवत, वे महाविदेह, ए त्र क्षेत्र क
 र्मनूमिनां अने वे हेमवत, वे हिरण्यवत वे इक्ष्वाकु,
 वे रम्यक, वे देवकुरु अने वे उत्तरकुरु, ए त्र क्षेत्र मली वा
 र युगलीयाना क्षेत्र धातकीनाम बीजा द्वीपमां ठे अने
 तेटलाज वली पुष्कराक्ष नामा बीजा द्वीपमां
 पण ठे केम के ए वेदु द्वीपमां ग्रन्थे वें वें मेरु ठे

ए रीतें ए अष्टद्वीपना क्षेत्रने एका करीय तेवार्
 त्रीश क्षेत्र अकर्मनूमिना अने पत्र क्षेत्र कर्मनूमिना
 थाय, सरवाले पीस्तालीश क्षेत्र मनुष्यनां थाय,

हवे वली ठप्पन्न जेठ बीना दवाडे ठे जव्वद्वीप
 माहेला जरत क्षेत्रना उत्तरने ठे हेमवत नामा पूर्व
 त ठे ते पूर्वदिगे अने पश्चिम दिगें लवण समुद्र पर्यंत
 लांबो ठे ते पर्वतनी पूर्व तथा पश्चिम एकेकी दिगें लव
 ण समुद्र मध्ये वे वे दाढाईनीकली ठे ते

ચાર દાઢાડ થઈ તેવીજ રીતે એરવત ક્ષેત્રને દક્ષિણને બે
 હેઠે શિખરી નામે પર્વત છે, તે પણ પૂર્વ પશ્ચિમ હેમવંતની
 પરે લાંબો છે તેમાંથી પણ હેમવંતની રીતે બે દિશિયે મ
 લી ચાર દાઢાડ સમુદ્રમાં નિકલી છે એ બે પર્વતની આ
 ઠ દાઢાડ માહેલી એકેકી દાઢાને વિષે સાત સાત અત
 ર દ્વીપ છે, તેવારે આઠ દાઢાડને ત્રિપે ઠપ્પન્ન અતર દ્વીપ
 થયા તેને વિષે પણ યુગલીયા રહે છે, તેને અતર દ્વીપના
 મનુષ્ય કહીયે, તે મનુષ્ય એકાંતરે આહાર લીયે છે ત
 થા તેમના શરીરની ઝંચાડ આવસો ધનુષ્યની છે, અ
 ને પલ્યોમના અસર્યાતમા નાગ જેટલું તેમનું આયુ
 છે એ પ્રમાણે મનુષ્યના પિત્તાલીશ જેઠ પૂર્વે કહ્યા તે
 ની સાથે એ અંતર દ્વીપના ઠપ્પન્ન જેઠ મેલવતાં ૧૦૧
 જેઠ થાય તેને પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એ બે પ્રકારે ગ
 ણીયે, તેવારે ૧૦૨ જેઠ થાય તથા વળી એહિજ ગ
 નંજ મનુષ્યના મજ, મૂત્ર, શ્લેષ્મ પ્રમુખ ચૌદ સ્થાન
 કને ત્રિપે જે ઇપજે તેને સમૂર્ઘિમ મનુષ્ય કહીયે, તે સ
 મૂર્ઘિમ મનુષ્ય સર્વ અધુરી પર્યાપ્તિયેજ મરણ પામે છે.
 માટે એ અપર્યાપ્તાજ હોય તેથી એના ૧૦૧ જેઠ પૂર્વે
 ક ૧૦૨ ની સાથે મેલવતાં ૨૦૨ જેઠ મનુષ્યના થા
 ય એ રીતે મનુષ્ય પંચેન્દ્રીના જેઠ કહ્યા ॥ ૨૨ ॥

હવે ચાર નિકાયના દેવોના જેઠ કહે છે—

દસહા નવણાહિવર્ષ, અઠવિદ્યા વાણ
મંતરા હુંતિ ॥ જોડસિયા પંચવિદ્યા,
હવિદ્યા વેમાણિઆ દેવા ॥ ૭૪ ॥

અર્થ —નવનપતિ, વ્યતર, જ્યોતિષ્ક તથા વેમા
નિક, એ ચાર પ્રકારના જે દેવ છે, તેમાંના (દસહા ન
વણાહિવર્ષ કે ૦) નવનાપિપતિ દેવોના વજ્ર જેઠ છે, જે
આ —અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુગ્રીવકુમાર, વિદ્યુતકુ
માર, અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, વરુણકુમાર, દિગ્વિકુ
માર, વાયુકુમાર તથા સ્તનિતકુમાર, એ વજ્ર જેઠ કહ્યું
હવે એનું રહેવાનું સ્થાન કહે છે—સ્થાનના નામ પ્ર
થમ નરકનું કલ જાદ્યપણે ૧૦૦૦૦૦ યોજનનું
છે, તેમાં તેર પાયડા છે તે તેર પાયડાના કાર આ
તરા છે, તેમાંથી પહેલો અને ત્રીજો આંતરો મૂકીને
બાકીના વજ્ર આંતરો, ચારે આંતરો, તેમાંથી એકેક આં
તરે એકેકા નવનપતિ દેવોની નિકાય છે, તે વજો નિ
કાયમાં પ્રત્યેક એક દક્ષિણ અને એક ઇશ્વર મલી
વે ૬૬ છે તેમાં વજ્ર નિકાયના થીશ ૬૬ છે એ
નવનપતિ દે

હવે વીજા વ્યંતર નિકાયના દેવો કહે છે. (અઠ વિહા વાણમતરા હુંતિકે) આઠ પ્રકારના વાણવ્યંતર દેવો છે, તેમાં વ્યંતર દેવોના આઠ જેદ છે, તે આ- પિશાચ, જૂત, યદ્ધ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરુપ, મહોરગ, અને ગંધર્વ, તથા વીજા અણપત્ની, પણપત્ની, રૂપિવાદી, જૂતવાદી, કદિત, મહાકદિત, કોહમ, પતંગ, એ આઠ જેદ જે છે તે વાણવ્યંતર દેવોના જાણવા.

મેરુપર્વતના મૂળમાં સરસ્વી પૃથિવી છે -તિહાંથી માં ની નીચે જણ્યે તેવારે (૧૦૦૦૦૦) યોજન રત્ન પ્રજા પૃથિવીના તલીયા લગણ થાય, તેમાંથી એક હ જાર યોજન કપર અને એક હજાર યોજન -નીચે મૂ કીયે બાકી (૧૭૦૦૦૦) યોજનમાં પૂર્વોક્ત તેર પા થડા છે તેમાં દશ જવનપતિના દેવો રહે છે અને ઉપ રજા એક હજાર યોજન મૂક્યા છે તેમાંથી વલી શો યોજન હેઠલ અને શો યોજન કપર મૂકી બાકી આ ઠશો યોજન રહ્યા તેમાં આઠ વ્યંતરની નિકાય છે, એ આઠ નિકાયમાં પણ દક્ષિણ અને ઉત્તરદિશિ મલી એકેકી નિકાયના બે બે ૬૬ છે, તેવારે શોલ ૬૬ વ્યં તર દેવોના છે તથા, વલી ઉપરજા જે એકશો યોજ ન મૂક્યા છે તેમાંથી વલી દશ યોજન કપર તથા દશ

योजना नीचे सूची में बाकी एंडी योजना रहे तेमां आ
 व प्रकारना वाणव्यंतर देवां रहे ठे एमां पण पूर्वोक्त
 रीते एकेकी निकायने विषे वे वे ५५ गणतां शोज इ
 व वाणव्यंतर देवांना ठे. सर्व मली वे प्रकारना व्यं
 तर्देवांना बरीत ५५ ठे तेनी मायें पूर्वोक्त चदनप
 तिदेवांना वीस ५५ मेलवीयें तेवारें वावन ५५ थाय.
 हवे त्रीनी ज्योतिषी देवोनी निकायना देवो कहें
 ठे. (जोस्तिया पचविहा के०) ज्योतिष्क देवोना
 पाच जेद ठे ते आ—चंद्र, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र तथा
 तारा, ते फरी वे प्रकारना ठे—एक चर ने बीजा स्थिर
 तेमां जे मनुष्य क्षेत्रने विषे ज्योतिषी ठे ते चर एटले अ
 स्थिर सदा काज फरता रहे ठे, अने जे मनुष्य क्षेत्रची
 बाहेर ठे ते स्थिर ठे केम के तेमनां विमान फरतां न
 थी ज जिहां ठे ते तिहांज स्थिर रह्यां ठे, एना पांच
 जेदमांथी एक चंद्रमा अने बीजो सूर्य. ए वेने ५५ प
 दवी ठे बीजाने ५५ पदवी नथी मेरुने मूर्ते संनूतला
 एधीयकी सातवों नेनुं योजना उंचा जइयें तिहां ता
 रानां विमान ठे, तिहांची दश योजनां सूर्यनु विमान
 ठे, तिहांची चार योजनां नक्षत्रनां
 ठे, तिहांची चार योजनां

શોઝ યોજનમાં વલી જૂદા જૂદા ગ્રહનાં વિમાન ઠે
 એ રીતેં સર્વ મલી સાતઝેં નેહુ યોજનથી ઠપરેં એક
 શો દશ યોજનમા જ્યોતિષી દેવ રહે ઠે.

હવે ચોથા વૈમાનિક દેવોની નિકાયના દેવો કહે
 ઠે (હુવિહા વૈમાણિયા દેવા કે) વૈમાનિક દેવો
 ના વે જેદ ઠે, તે કહે ઠે. એક તો જે શ્રીતીર્થકરાદિ
 કના પાંચ કલ્યાણકને વિપે આવે જાય ઠે એ એનો
 કલ્પ એટલે આચાર જાણવા માટે એને કલ્પોપપન્ન દે
 વો કહીયે તે દેવતા સૌધર્મ ઈશાનાદિ વાર દેવલોકના
 જેદેં કરી વાર પ્રકારેં ઠે તે વાર દેવલોકમાં વલી
 આઠ દેવલોક પર્યંત તો પ્રત્યેકેં એકેકો ૬૬ ઠે અ
 ને નવમો તથા દશમો એ વે દેવલોકનો મલી એક ૬
 ૬ ઠે તથા અગિયારમો અને બારમો એ વે દેવલોક
 પણ એક ૬૬ ઠે એ રીતે વાર દેવલોકના મલી દશ
 ૬૬ ઠે અને પૂર્વેં જવનપતિના વીશ તથા વ્યતરના
 વત્રીશ અને જ્યોતિષીના વે મલી ચોપન ૬૬ કહ્યા
 તેની સાથે એ દગ ૬૬ મેલવીયેં તેવારેં સર્વમલી ચો
 ગઠ ૬૬ થાય એ સર્વ કલ્પોપપન્ન દેવતા કહેવાય
 હવે વીજા જે કલ્પ એટલે આવ્યા ગયાનો આચાર
 કરી રહિત ઠે તેને કલ્પાતીત દેવો કહીયેં, તેના

बजीं वे जेद ठे एक तो नव अवेयकना देवो अने
बीजा पांच अनुत्तर विमानना देवो जाणवा

हवे ए कल्पोपेन्न तथा कल्पातीत देवोना स्थानक
कहे ठे. चवद राजलोक ठे तेमां सात राज नीचे साते
नारकीयें करी पूर्यां ठे अने सात राज उंचो ठे ए चौ
दराज लोक पुरुषनें आकारे ठे, तेमां नाजिने स्थानके
मनुष्य लोक ठे अने मेरुने मूलें सनूतजा पृथिवी ठे
तिहांथी सातगें नेबु योजनथी मामीने नवगें योजन
पर्यंत उचा ज्योतिषी देवो रहे ठे, तेवार पठी एक राज
नें आशरे उंचा जइयें तिहां दक्षिणदिशे सौधर्म देवलोक
क अने उत्तर दिशें ईशान देवलोक, ए रीतें वे देवलोक
जोडा जोडें ठे तेवार पठी वली केटलाएक उंचा ज
इयें तेवारें वली त्राजो सनत्कुमार दक्षिण दिशिये अ
ने चोथो माहेंड उत्तर दिशें, ए रीतें वे देवलोक जोडा
जोडें ठे तेवार पठी वली पाचमो ब्रह्मदेवलोक, ठाणे
जांतक, सातमो शुक्र, आठमो सहस्रार, ए चार देवलोक
अनुक्रमें एक एकनी ऊपर केटले केटले आंतरे एक
ला एकलाज ठे तेवार पठी वली केटला एक उचा जइ
ये तिहां नवमो आनत अने दशमो प्राणत ए वे देव
लोक दक्षिण अने उत्तरे जोडा जोडें ठे तेवार

वली पण केटला एक उंचा जश्यें तेवारे अंगीयार
 मो आरण्य अने बारमो अच्युत, एचे देवलोक दक्षि-
 ण अने उत्तरदिशे जोडा जोडें ठे, तेवार पठी वली केट-
 ला एक उंचा जश्यें तेवारें चउद राजलोक रूप पुरुषना
 गलाने स्थानके नव भैवेयक ठे तेवार पठी वली केटले
 क उचे पांच अनुत्तर विमान ठे, तेवार पठी चौदराज
 लोकरूप पुरुषना ललाटनें ठेकाणे सिद्ध गिला ठे, ते
 स्फटिक रत्ननी परे निर्मल ठे, तिहा सिद्धना जीवो र-
 ह्या ठे एम ए देवताने रहेवाना स्थानक कहां हवे
 हा वली त्रण प्रकारना किष्किपिया देवो तथा नव प्र-
 कारना लोकातिक देवो ठे तेने रहेवानां स्थानक ब-
 तावे ठे, तिहां प्रथम किष्किपिया देवोनां स्थान कहे
 ठे एक तो पहेला अने बीजा देवलोकनी नीचें त्रण
 पत्योपमना आयु वाला रह्या ठे अने बीजा वली त्री-
 जा तथा चोथा देवलोकनी नीचे त्रण सागरोपमना
 आयुवाला रह्या ठे, तथा त्रीजा वली पांचमा अने उठा
 देवलोकनें नीचें तेर सागरोपमना आयु वाला रह्या
 ठे ए त्रणे प्रकारना किष्किपिया देवो चमालप्राय जा-
 णवा तथा वली पांचमा देवलोकने ठेहेडे उत्तर
 पूर्वनी अन्यतर कृष्णराजीमा नव प्रकारना

जीवोना एक (सरीर के०) शरीरोनु

एक के०) जघन्ययी तथा उत्कृष्टयी

ब्रीड (त्रिई सकाशमि के०) एक

एण पामीने फरि त्यांज उत्पन्न था

स्थिति तेनुं प्रमाण, चौधुं (पाणा

श प्राणनु प्रमाण, पांचमुं (जोलि

शी लक्ष योनिमांहेजी कया कया

एजी योनियो होय तेनु प्रमाण, ते

जे जे जीवोनुं जेटनुं वे. (तं ज

गोनु नेटनु धर्म कह्नीयुं ॥ ७६ ॥

ना प्रमाणनो प्रकार कहे वे -

ख भागो, सरीर मेगि

॥ ७७ ॥ जेयण सहस्स

पत्तेय रुक्काणं ॥ ७८ ॥

अग्निदियाण सरीर के०) सर्वे मूळ

एकेहि जीवोना शरी

को

ये
॥
)
र
ग
प
प
प
नी
नु
ऊ
नी

हवे बीजा सिद्ध जीवोना चेद कहे ठे -
 सिद्धा पनरस नेया, तिष्ठ अति
 छाड सिद्ध नेएणं ॥ एए सखेवेणं,
 जीव विगप्पा समस्काया ॥ ७५ ॥

अर्थ.- (सिद्धा के०) सिद्धते सर्व कर्मोष्ठी मुक्त य
 एजा जीवो, तेना (तिष्ठ अतिछाड के०) तीर्थकर तथा
 अतीर्थकरादि (सिद्धनेएण के०) सिद्धना चेदें करी
 (पनरस नेया के०) पंदर चेद थाय ठे ते पंदर चेद
 ना नाम नवतत्त्वना बालावबोधयकी जाणवा (एए
 सखेवेण के०) ए पूर्वोक्त सर्व सद्धेये करीने (जीव
 विगप्पा के०) जीवना विकट्ट एटले चेद ते (सम
 स्काया के०) रुडे प्रकारे कह्या ठे ॥ ७५ ॥

हवे जे आगल कहेवा योग्य ठे ते मूल ग्रंथ
 कर्त्ता पोतेज गाथा वडे कहे ठे

एएसि जीवाणं, सरीरमाऊ ठिई
 सकायंमि ॥ पाणा जोणिपमाण, जे
 सि जं अठि त जणिमो ॥ ७६ ॥

अर्थ - (एएसि के०) ए पूर्वोक्त एकेंडियादिक

(જીવાણં કે०) જીવોના એક (સરીર કે०) શરીરોનું પ્રમાણ, બીજું (થાક કે०) જઘન્યથી તથા ઝલ્હપથી આપુણ્યનું પ્રમાણ, ત્રીજું (વિઈ સકાયમિ કે०) એકે ડિયાદિક જીવો મરણ પામીને ફરિ ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય, એવી જે સ્વકાયસ્થિતિ તેનું પ્રમાણ, ચોથું (પાણા કે०) ઈંડિયાદિક દશ પ્રાણનું પ્રમાણ, પાંચમું (જોણિ પ્રમાણ કે०) ચોરાશી લઠ્ઠ યોનિમાંહેલી કયા કયા જીવોમાં કેટલી કેટલી યોનિયો હોય તેનું પ્રમાણ, તે (જેસિજંથ્થિ કે०) જે જે જીવોનું જેટલું છે. (તં ન ણીમો કે०) તે જીવોનું તેટલું થમે કહીશું ॥ ૪૬ ॥

તિહાં પ્રથમ શરીરના પ્રમાણનો પ્રકાર કહે છે -

અંગુલ અસ્રવ જાગો, સરીર મેગિ
દિયાણ સવેસિ ॥ જોયણ સદ્સસ
મહિયં, નવરં પત્તેય રુક્ષાણ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ - (સવેસિ એગિંદિયાણ સરીર કે०) મગ્ગે સુદ્ધ તથા વાદર પૃથ્વીકાય પ્રમુખ એકેંડિય જીવાંના શરીરોનું પ્રમાણ (અંગુલ અસ્રવ જાગો કે०) અપૃજના અસ્રવ્યાતમા જાગ જેટલું હોય છે (નવરં કે०) પણ એટલી વિશેષતા છે જે (પત્તેય રુક્ષાણ કે०) પ્રવે

ક વનસ્પતિના શરીરનું પ્રમાણ, (જોયણ સહસ્ત્ર મહિયં કે ૦) એક હજાર યોજનથી કાંઈક અધિક હોય છે તે સમુદ્રાદિકને વિષે ઉત્સેધાગુલ પ્રમાણ હજાર યોજનના ઝમા પાણીમાં પદ્મનાભ હોય છે તથા આશ્રિ ધીપથી વાહર એવી લતાઈ પણ હોય છે. આહિ યદ્યપિ સામાન્યપણે પૃથ્વીકાયાદિક એકેન્ડિયજીવોના શરીરોનું પ્રમાણ અગુલનો અસરખ્યાતમો નાગમાત્ર કહ્યું છે તથાપિ સગ્રહિણ્યાદિકને વિષે વિશેષે કરી જાણવામાં આવે છે, કે અંગુલના અસરખ્યાતમા નાગના પણ અસંખ્ય જેદ છે માટે તે પ્રમાણે અહીંથી પણ કહેવું ॥ ૨૪ ॥ એવી રીતે એકેન્ડિયના શરીરનું પ્રમાણ કહ્યું.

હવે ઈન્ડિયાદિક વિકલેન્ડિય જીવોના શરીરોનું પ્રમાણ કહે છે —

વારસ જોયણ તિન્ને, વ ગાઝઆ જો
યણ ચ અણુકમસો ॥ વેડિય તે ૬
દિય, ચઝરિદિય દેહ મુચ્ચત્તં ॥ ૨૫ ॥

અર્થ — મનુષ્યદેહની વાહિર રહેલા (વે ડિય કે ૦) શર્યાદિક વેડિયજીવના શરીરની ઝંચાઈ (વારસ જોયણ કે ૦) વાર યોજનની હોય છે અઢી ધીપની વાહે

र रहेला (तेइदिय के०) कर्णगुं गालादिक तेइय जी
 वोना शरीरनी उचाई (तिन्नेव गाउआ के०) त्रण
 गाउनी होय ठे तथा अढी छीपनी बाहेर रहेला (च
 उरिंदिय के०) घमरादिक चउरिंदिय जीवोना (वेहसु
 चत के०) शरीरनु उंचपणु (जोयणच के०) एक
 योजननुं होय ठे (अणुकमसो के०) गाथाना पदना
 अनुक्रमे एटले वे इइयने वार योजन वगेरे कहेवा
 ॥२७॥ ए विकलेंइय जीवोना शरीरोनुं प्रमाण कह्यु

हवे नारकी आदिक पचेंइयजीवोना शरीरोनु
 प्रमाण कहेतो थको प्रथम नारकी
 जीवोना शरीरनुं प्रमाण कहे ठे

धणुसय पच पमाणा, नेरइया स
 त्तमाइ पुढवी ए ॥ ततो अरुचूणा,
 नेया रयणप्पहा जाव ॥ २८ ॥

अर्थ - (सत्तमाइ पुढवीए के०) तमस्तम प्रजा
 नामनी सातमी आदि नरकपृथ्वीमां रहेनारा (नेर
 इया के०) नारकीउना शरीरोनु प्रमाण आवी रीतें
 ठे - (धणुसय पच पमाणा के०) सातमी पृथ्वीना
 नारकीउना शरीरोनु प्रमाण पाचगें धनुष्य जेटली

उंचाईनुं ठे एम अनुक्रमें (ततो अक्ष-क्षणा के०)
 तेथी अर्ध अर्ध संख्या कणी करी, एटले अढीगें
 धनुष्य जेटला प्रमाणनु शरीर ठळी पृथ्वीना नार-
 कीयोना होय ठे सवाशो धनुष्य उंचाईनुं प्रमाण पां-
 चमी पृथ्वीना नारकीयोना शरीरोनुं होय ठे. साढा
 वासठ धनुष्य कचाईनु प्रमाण चोथी पृथ्वीना नारकी-
 योना शरीरोनुं होय ठे. सवा एकत्रीश धनुष्य कचाईनु
 प्रमाण त्रीजी पृथ्वीना नारकीयोना शरीरोनुं होय ठे
 साढा पदर धनुष्य अने वार अंगुज उंचाईनु प्रमाण
 बीजी पृथ्वीना नारकीयोना शरीरोनुं होय ठे. एम अ-
 नुक्रमें (जापरयणप्पहा के०) यावत् रत्नप्रज्ञा ना
 मनी पहेली पृथ्वीना नारकीयोना शरीरोनुं प्रमाण
 पोणा थाव धनुष्य अने ठ अंगुलनु (नेया के०) जोण
 वु एटलुं स्वनायिक देहनुं प्रमाण होय ठे ते कसुं,
 पण एनुं वैक्रिय शरीरनु प्रमाण तो एथी वमण
 होय ठे ॥१॥ एम नारकीयोना शरीरोनुं प्रमाण कसु

हये तिर्यच पचेडिय जीवोना शरीरोनुं प्रमाण

अढी गाथायें करी कहे ठे -

जोयण सहस्स माणा, मठा

ये गप्पया दृति ॥ धणुअ पुहुत्तं पस्सिमु,
 नुयचारी गाउ अ पुहुत्तं ॥ ३० ॥ खयेरा
 धणुअ पुहुत्तं, नुयगा उरगा य जोयण
 मत्ता ॥ मत्ता पदत्त मित्ता, समुत्तिमा
 ३१ ॥ उच्चैर गा
 ॥ श्रीपुरवेनम.

गप्पया मुण्येयवा ॥
 ओर उदेमलजीठवाकुं निज अत्ते समुत्तिम
 ओर उणारी बडुकु गुर जना शरीरुं प्रमाण
 पीसा बकी ओज श्रीकी रीरु प्रमाण एक
 एव वाणा १९ की धर होटा मत्तो स
 मलाभ केसी ओर वे उ धणुअ
 के ही से तो मि ली या से नुप एव
 नो ए ज सी ओर वीन होय वे
 नी तो पुग गृही नी ए क
 ज ॥ ३० ॥ ३५ ॥

देव
 गेति
 चार्ह
 त्या
 रि
 म के

રીતે —(સ્વયં જાણના ધણુએ પુરુષને કે) સ્વેચ્છા એ
 લે પદ્ધતિ, અને જાણ એલે જાણપરિ સર્પનાં શરીરોનું
 પ્રમાણ ધણુએ પદ્ધતિ એલે લે ધણુપથી માંનીને નવ ધ
 નુપ સુધી હોય છે, તથા (ઝરગાય જોયણ પુરુષને કે)
 ઝરગ એલે ઝર પરિસર્પના શરીરનું પ્રમાણ યોજન પ
 દ્ધતિ એલે લે યોજનથી માંનીને નવ યોજન સુધી
 હોય છે, અને (ચણપ્પયા ગાઝય પુરુષને મિત્તા કે) ચ
 તુષ્પદ એલે ચાર પગવાળા જીવોના શરીરનું પ્રમાણ
 ગાઝપદ્ધતિ એલે લે ગાઝથી માંનીને નવ ગાઝ સુધી
 હોય છે, એવી રીતે (સમુદ્ધિમા જણિયા કે) સમૂહિ
 મ તિથેંચ જીવોના શરીરોનું પ્રમાણ કહ્યું છે કેટલાં
 ક પુસ્તકોમાં “ જાણના ઝરગાય જોયણ પુરુષ ” એવો
 પાઠ છે, એ પ્રમાણે અર્થ કરતાં જાણપરિ સર્પના શરીરનું
 પ્રમાણ યોજન પદ્ધતિ થાય છે તે સમીચીન નથી કેમ
 કે, પ્રજ્ઞાપના તથા સગ્રહિણ્યાદિ સૂત્રોથી વિરુદ્ધ છે
 ॥૩૧॥ અને (ચણપ્પયા ગણ્યા ઠણેવ ગાઝયા કે)
 ગર્જન ચતુષ્પદ જીવોના શરીરોનું પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ઠથી ઠ
 ગાઝનું (મુણેયવા કે) મનાય છે એવા મોટા શરીરના
 હસ્તિ ઇલેવકુર્વાદિક યુગલીયાના ક્ષેત્રોમાં હોય છે

हवे पंचेंद्रिय मनुष्यना, शरीरनु प्रमाण
गाथाना उत्तरार्ध वडे कहे हे -

कोस तिगं च मणुस्सा, उक्को
स सरीर माणेणं ॥ ३७ ॥

अर्थ - (मणुस्सा उक्कोस सरीर माणेणं के०)
लक्षणा मनुष्यना शरीरनु प्रमाण (कोसतिगं के०)
अण कोशनु होय ते ते देवकुर्वादिक क्षेत्रांना
लियां जाणवां ॥ ३५ ॥ ए मनुष्यना देहमात्र
हवे देवोना स्वाभाविक शरीरोनु प्रमाण कहे हे -

ईसाणत सुराणं, रयणीउ मत्त दुत्ति
उच्चतं ॥ डग डग डग चउमंति, व.
एतरे इक्किक् परिहाणी ॥ ३६ ॥

अर्थ - (ईसाणत सुराणं के०) ईसाणत सुराणं देव
लोकना अंत सुधी जे सुवनपति, अंतर्गत त्या व्योम
ष्क देव ते तेजना शरीरोनी (उच्चतं के०)
(सत्त रयणीउ दुत्ति के०) साहसायनी होय ते
र पठी " डग डग डग चउमंति इति
हाणी " अन्तर्गते एकेक पदादनां

સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર એ (હુગ કે૦) દ્વિત્વ, એટલે
બન્ને દેવલોકમાંના દેવોના શરીરોનું કંચાર્ણનું પ્રમાણ
ઠ હાથનું હોય છે. બ્રહ્મા અને જાંતિક એ (હુગ કે૦) બે
દેવલોકમાં પાંચ હાથ હોય છે, શુક્ર અને સહસ્ત્રાર એ
(હુગ કે૦) બે દેવલોકમાં ચાર હાથ હોય છે, એ ત્રણ
દ્વિત્વ કહી અને આનત, પ્રાણત, આરણ્ય તથા અચ્યુત
એ (ચત્ર કે૦) ચાર દેવલોકમાં ત્રણ હાથ હોય છે;
(ગેવિજ્ઞ કે૦) નવ ઐવેયકમાં બે હાથ હોય છે અને
(અણુત્તરે કે૦) પાંચ અણુત્તરવાસી દેવલોકમાંના દેવો
ના શરીરોનું પ્રમાણ એક હાથનું હોય છે એ રીતે (શ્વિ
ક્ષપરિહાણી કે૦) એકેક હાથની હાણી કરતાં જુદા
તેવારે પૂર્વોક્ત માન થાય એ સર્વ જીવોના શરીરોનું
પ્રમાણ વત્સેધાંગુલની રીતે જાણવું ॥ ૩૩ ॥

હવે જીવોના આવશ્યક બીજું ધાર કહે છે -

ચાવીસા પુઢવીએ, સત્તય આઝસ્સ તિ
ન્નિ વાઝસ્સ ॥ વાસ સંહસ્સા દસ તરુ,
ગણાણ તેજ તિરિત્તાઝ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ - (પુઢવીએ
વોનુ આણુ ઠરુટથી

કે૦) પૃથ્વીકાય જી
હજાર વર્ષનું

((सत्तय आचस्स के०) अप्फाया जीवोनु आयु सा
 त हजार वर्षेनु, (वाचस्स तिन्नि के०) वायुकाय
 जीवोनु आयु त्रण हजार वर्षेनु (तरुगणाण के०)
 प्रत्येक वनस्पति समूहनु आयुप्य, (दम सहस्सा
 वास के०) दश हजार वर्षेनु होय ठे अने (तेउ
 तिग्गित्ताठ के०) तेजस्काय जीवोनी उत्कृष्ट आयु स्थि
 ति त्रण अहोरात्रनी होय ठे अने ए वग जाओनु
 जयन्ययी अतर्मुहूर्त आयुप्य होय ठे ॥ ३४ ॥

हवे विगल्लेइय जीवोनु आयु कहे ठे
 वासाणि वारसाऊ, वि इदियाण ति
 इदियाणं तु ॥ अउणा पन्न दिणाइ,
 चउरिदीण तु ठम्मास ॥ ३५ ॥

अर्थ — (विइदियाण वारसाऊ वासाणि के०)
 वैडीय जीवोनु उत्कृष्टयी वार वर्षेनु आयुप्य होय ठे
 (तिइदियाणतु के०) त्रीडिय जीवोनु आयुप्य (अउ
 णा पन्न दिणाइ के०) ठगण पचास दिवसनु होय
 ठे अने- (चउरिदीणतु के०) चतुरिंशिय जीवोनु
 आयुप्य (ठम्मास के०) ठ महिनानु होय ठे. तेमज

ए सर्व जीवोनु जघन्यथी पूर्ववत् अतर्मुद्धूर्तनु आयुष्य
होय ठे ॥ ३५ ॥ ए विरुज्जेइयनु आयुष्य कस्य
हवे पंचेइय जीवोनुं उत्कृष्टथी आयु प्रमाण कह्ये ठे -

सुर नेरइयाण ठिई, उक्कोसा सागराणि ति
त्तीसं ॥ चउपय तिरिय मणुसा, तिन्नियप
लिउवमा हुति ॥ ३६ ॥ जलयर उर नुयगा
ण, परमाण होइ पुव कोडिउ ॥ परकीण पुण
नणिउ, असंख नागो अ पलियस्स ॥ ३७ ॥

अर्थ - (सुर नेरइयाण ठिई के०) देव अने नार
कीयोना आयुष्यनी स्थिति, (उक्कोसा के०) उत्कृ
ष्टथी (तित्तीस सागराणि के०) तेज्रीश सागरोपमनी
होय ठे एटलुं आयुष्य पांच अनुत्तर विमानोना ठे
वोनु तथा सातमी नरकना जीवोनुं उत्कृष्टथी जाणी
जेवु, अने (चउपय के०) चतुष्पद एटले चार पग
वाला (तिरिय के०) तिर्थच जीवोनुं तथा (मणुस्सा
के०) सर्व प्रकारना माणसोनु उत्कृष्टथी (तिन्नियप
लिउवमा के०) त्रण पल्योपमनु आयुष्य (हुति के०)
होय ठे एवा आयुष्यवाला जीवो देवकुर्वादिक क्षेत्रो
मा होय ठे अहि पल्योपम तथा सागरोपमने रिपे

સૂક્ષ્મતાથી અથવા વિગેષણ વિશિષ્ટનુ ગ્રહણ કર્યા
થી દેવ તથા નાસ્કીયોનું જઘન્યથી આયુષ્ય દશ હજાર
વર્ષનુ હોય છે અને મનુષ્ય તથા તિર્યચ જીવોનુ જ
ઘન્યથી પૂર્વની પેઠે અંતર્મુદ્દર્તનું આયુષ્ય હોય છે ॥૩૬॥

ગર્નજ અને સમૂર્ધિમ એવે પ્રકારના (જલચર કે)
જલચર જીવો છે (ઝર કે) ઝડરથી ચાલનારા જે
સર્પો છે, (હ્રયગાણ કે) હ્રજાથી ચાલનારા જે નો
નિયા પ્રમુખ જીવો છે, તેડનુ (પરમાઝ કે) ઝટ્ટ
પ્રથી આયુષ્ય (પુષ્કોડીઝ કે) પૂર્વ કોડીનુ (હોઝ
કે) હોય છે સિત્તેર લાખ અને ષપ્તદ્વય હજાર કોટિ
વર્ષનો એક પૂર્વ થાય છે એવા એક કોટિ પૂર્વનુ આયુ
ષ્ય જાણવુ (પસ્કીણ કે) પક્ષીઝનુ (પુણ કે)
તેવી રીતેજ (પઞ્ચિયસ્સ અસરવનાગોઝ કે) પલ્યોપ
મના અસરવાતમા નાગ જેટલુ આયુષ્ય (નણિઝ કે)
કહેલુ છે એ ગર્નજ પક્ષીયોનુ આયુષ્ય જાણવુ આ પ્ર
કરણમા સમૂર્ધિમ સ્થજલચર તથા સ્થેચરાદિ પર્વેન્દ્રિયો
નું ઉત્કૃષ્ટથી આયુ કહ્યુ નથી, પણ વીજા ગ્રથોમા કહે
લુ છે, તે આ પ્રમાણે — ‘સમુદ્ધિ પણિદિ થલચર, સ્થય
ર ઝરગ હ્રયય જિઠ ટિઝ, કમસો, વાસ સહસ્સા હુલ
સો, નિસત્તરી વાયાજા ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૩૭ ॥

હવે સૂક્ષ્માદિ જીવોના આયુષ્યનુ પ્રમાણ કહે છે -
 સઘે સુદુમા સાદા, રણા ય સંમુઠિ
 મા મણુસ્સા ય ॥ ઝક્કોસ જહન્નેણ,
 અતમુદુત્ત ચિય જિયંતિ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ - (સઘે કે०) પૃથ્વીકાય, અપ્પકાય, તેઝકા
 ય, વાયુકાય, તથા વનસ્પતિકાય, એ સર્વે (સુદુમા સા
 દારણા કે०) સૂક્ષ્મ તથા વીજા સાધારણ એટલે
 વાદર નિગોઢરૂપ જે અનતકાય જીવો છે તે અને
 (સમુઠ્ઠિમા મણુસ્સાય કે०) સમૂર્ઠ્ઠિમ મનુષ્યો જે
 એકશો ને એક દેત્રોનેવિપે ઉત્પન્ન થયેલા ગર્ભજ મનુ
 પ્યોનાજ મલ મૂત્ર, તથા વાતાદિકને વિપે ઉત્પન્ન થા
 ય છે, તે વધા (ઝક્કોસ કે०) ઝટ્ઠુપૃથ્વી (જહન્નેણ
 કે०) જઘન્યપૃથ્વી (અત મુદુત્ત ચિય કે०) એક અત
 મુદુત્ત માત્રજ (જિયંતિ કે०) જીવે છે ॥ ૩૬ ॥

ઝપલા છે દારમા જે કહ્યું, તે ગાથાવડે સૂચવે છે -

ઝંગાદણાઝ માણં, એવ સંઘેવઝ સ
 મસ્કાયં ॥ જે પુણ ઇઠ વિસેસા, વિ
 સેસ સુત્તાઝ તે નેયા ॥ ૩૭ ॥

अर्थ -(उगाहणावमाणं के०) जेनेविषे जीवनी स्थिति होय ते जेमां जीव रहे तेने अवगाहना क हिंये, एवु जे प्रत्येक जीवनु शरीर तेना आयुष्यनु प्र माण (एव के०) एवी रीतें (सखेवउ के०) सक्षेपें करी (समस्कार्यं के०) समाख्यात एटले कसु, परंतु (जे पुण इव के०) अत्रे बली जे काई देवलोकादिक नेविषे प्रतरादि आश्रित (विसेसा के०) विशेष अव गाहना तथा आयुना चेद ते. (ते विसेस सुत्ताउ के०) ते विशेष सूत्र जे संग्रहिणी तथा प्रज्ञापनादिक सूत्रो ते तेथली (नेया के०) जाणी लेवा ॥ ३९ ॥ ए रीतें अवगाहना तथा आयु स्थिति मलि वे द्वार कल्यां

हवे त्रीजु, स्वकायस्थिति द्वार कहे ते -

एगिदिया य सवे, असख उस्सप्पि
णी सकायमि ॥ उववज्जंति चयति
अ, अणंतकाया अणताउ ॥ ४० ॥

अर्थ -(सवे एगिदियाय के०) पृथ्वीकाय, अप् काय, तेजकाय, वायुकाय अने वनस्पतिकाय, ए जे पांच स्थावर ते ते सर्व (असख उस्सप्पिणी के०) अ. णी तथा असर्पिणी

(સકાપંમિ કે૦) તેજ પોતાની કાયનેવિપે (ઝવઝઝતિ કે૦) ઉત્પન્ન થાય છે, અને (ચયંતિચ કે૦) મરણને પામે છે અર્થાત્ તેજ કાયમા ઉત્પન્ન થઈને ફરી ત્યાંજ નાશને પામે છે, તથા (અણંતકાયા કે૦) અનંત કાય વનસ્પતિ જીવો જે છે તે (અણતાઠ કે૦) અનંત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી સુધી યાવત્ સ્વકાયમાં ઉત્પન્ન થઈને તેજ કાયમાં નાશ પામે છે ॥૪૦॥

એવી રીતે એકેડિય જીવોની કાય સ્થિતિ કહી

હવે ધીંડિયાદિ વિકલ્લેંડિયની કાયસ્થિતિ કહે છે -

સચ્ચિ સમા વિગલા, સત્તઠ જવા

પણિદિ તિરિ મણુયા ॥ ઝવઝઝતિ સ

કાણ, નારય દેવા અ નો ચેવ ॥૪૧॥

અર્થ - (વિગલા સચ્ચિ સમા કે૦) વેડિય તૈંડિય તથા ચઝરિડિય એ જે વિકલ્લેંડિય જીવો છે, તે સંસ્વાતા વર્ષ સુધી (ઝવઝઝતિસકાણ કે૦) ઉપપદ્યતિ સ્વકાયે એટલે સ્વકાયને વિપે ઉત્પન્ન થાય છે અને ચવે છે તથા (પાણિદિ તિરિ મણુયા કે૦) પચેડિય તિર્યચ અને મનુષ્ય એ વે જાતિના જીવો તે તેવાજ જવ પાળે કેડાવેડે (સત્તઠજવા કે૦) સાત અથવા આઠ

नव करे ठे. सात नव तो उत्कृष्ट सख्याता वर्ष सुधी
 मां थई शके ठे अने उत्कृष्ट असख्याता वर्ष सुधीमा
 आठ नव थई शके ठे एटले आठ नवमा पूर्वकोटी
 पृथक्त्व अने त्रण पल्योपम अधिक काल जाणी ले
 वो अने जघन्यथी सर्वत्र कायस्थिति अतर्मुहूर्तनी
 जाणी लेवी तथा (नारय देवाअ नोचव के०) ना
 रकी जीवो अने देवो मरण पामीने फरी तेज गति
 मां उत्पन्न थता नथो एटले नारकी मरीने फरी ना
 रकीमां न उपजे अने देवता मरी फरी देवतामा न
 उपजे अवश्य एक वे नव बीजी गतिमा करीने प
 ठी ते गतिमा उपजे, तेम वली देवता मरी नरकमां
 पण न जाय अने नारकी मरी देवतामा पण न जा
 य ए त्रीजु स्वकायस्थिति द्वार कह्यु ॥ ४१ ॥

हवे चोथुं प्राण द्वार कहे ठे -

दसहा जियाण पाणा, इदि उसासाउ जो
 ग बलरूवा ॥ एगिदिएसु चउरो, विगले
 सु ठ सत्त अछेव ॥ ४२ ॥ असन्नि सन्नि
 पचि, दिएसु नव दस कमेण बोधवा ॥ तेहिं
 सह विप्पउगो, जीवाण नए मरण ॥ ४३ ॥

अर्थ - (दसहा जियाण पाणा के०) जीवोना दश प्रकारनां प्राण होय ठे ते कहे ठे (इदि के०) इंदियो, (उसास के०) श्वासोद्वास, (आउ के०) आयु तथा (जोगवलरूवा के०) योगनां वलरूप जाणवां एटले स्पर्शनादि पांच इंदियो, ठठो उद्वास नि श्वास, सात मु आयु तथा मन, वचन, काय, ए त्रण योगना त्रण वज मली दश प्राण ठे तेमा (एगिदिएसु के०) एकें इय जीवोने स्पर्शनेइय, श्वासोद्वास, आयु तथा कायवल, ए (चठरो के०) चार प्राण होय ठे अने (विगलेसु के०) विकलेइय एटले द्वीइय जीवो ने स्पर्शनेइय, रसनेइय, श्वासोद्वास, आयु, कायवल तथा वचनवल, ए (ठ के०) ठ प्राण होय ठे त्रीइय जीवो ने स्पर्शनेइय, रसनेइय, घ्राणेइय, श्वासोद्वास, आयु, कायवल तथा वचनवल, ए (सत्त के०) सात प्राण होय ठे चतुरिइय जीवोने स्पर्शनेइय, रसनेइय, घ्राणेइय, श्रोत्रेइय, श्वासोद्वास, आयु, कायवल, तथा वचनवल, ए (अठेव के०) आठ प्राण होय ठे ॥४१॥

(अमन्नि सन्नि पचिदिएसु के०) असङ्की पचेइय तथा सङ्की पचेइय जीवोने (नव दस के०) नव अने दश (कमेण के०) क्रमे करी (बोयवा के०)

જાણવા એટલે અસહી પચેડિય જીવોને એક મનો
 વજ હતું નથી વાકીનાં નવે પ્રાણો હોય છે અને
 સહી પચેડિય જીવોને ઘણે પ્રાણો હોય છે એ પ્રાણ
 જેને જેટલાં કહ્યાં છે તે જીવને (તેંહિં સહવિષ્ણં
 ગો કે ૦) તે પ્રાણોનો જે વિયોગ થાય છે તે (જીરા
 ણં મરણ નમ્ણુએ કે ૦) જીવને મરણ કહેવાય છે વ
 લી જિહાં ઉપજે, તિહા એક આયુ તો પૂર્વજા નમ્ણુ
 વાધેજુ હોય વાકી વીજાં સર્વ નવા પ્રાણ અને નમી
 પર્યાંતિ ઉપજતી વેજાયેં વાપે ડહા વેવ, નારકી, ગ
 નંજ તિર્યચ તથા મનુષ્ય એ જીરો સહી પચેડિય કહે
 વાય છે અને સમૃદ્ધિમ તિર્યગ્ તથા સંમૃદ્ધિમ મનુષ્ય
 અસહી પચેડિય કહેવાય છે તેડમાં સમૃદ્ધિમ મનુ
 ષ્યો તો નાપારૂપ વાગ્ધલાદિકેં કરી રહિત હોવાથી
 તેડ સાત તથા આઠ પ્રાણગણા કહ્યા છે ॥ ૪૩ ॥

અહીં એવી આશંકા ઉત્પન્ન થાય છે કે, જીવને
 પ્રાણ વિયોગરૂપ જે મરણ કહ્યું તે કેટલા કાલ સુધી
 ધૂયા કરે છે ? એહના નિરાસાર્થે ઉત્તર કહે છે -

एवं अणोरपारे, संसारे मायरंमि
 नीममि ॥ पत्तो अणत खुत्तो, जी
 वेदि अपत्त धम्मेहि ॥ ४४ ॥

अर्थ -(अपत्त धम्मेहि के०) जेउने धर्मनी प्रा
 ति थई नथी एवा (जीवेहि के०) जीवोने (एव के०)
 पूर्वे कही आव्या तेम आ (अणोरपारे के०) पारा
 वार रहित एटले जेनी आदि पण नथी अने अत प
 ण नथी एवो (जीममि के०) महा जयकर (ससारें
 सायरमि के०) ससार रूप समुझने विपे (अणत्त खु
 त्तो के०) अनंतवार प्राणवियोगरूप मरण (पत्तो
 के०) प्राप्त थाय ठे ॥४४॥ ए चोथुं प्राण द्वार कहु

एटले जे जीव धर्म नथी पाम्या ते जी वएकेकी
 योनिने विपे अनती अनंती वार मरण जीवन प्रत्ये
 करे ठे योनि एटले जे स्थानमां घणा जीवोनी एक
 वर्ण, एकगध, एक रस, एक स्पर्श, एटला वानां स
 रखां बरोबर होय, ते सर्व जीवनी एक योनि कही
 यें ते योनियो केटली ठे ते सर्व जातिना जीवोनी
 जूदी जूदी सख्याये आगली गाथाये कहे ठे

हवे पांचमुं योनि द्वार कहे ठे:-

तह चउरासी लखा, सखा जोणीण हो
 इ जीवाणं ॥ पुढवाईण चउसहं, पत्तेय
 सत्तसत्तेव ॥ ४५ ॥ दस पत्तेय तरूणं,

चउदस लस्का हवति इयरेसु ॥ विगलि
 दिएसु दो दो, चउरो पंचिदि तिरियाण
 ॥ ४६ ॥ चउरो चउरो नारय, सुरेसु मणु
 आण चउदस हवति ॥ सपिमिया य
 सवे, चुलसी लस्काउ जोणीणं ॥ ४७ ॥

अर्थ - (तह के०) तथा (जीवाणं के०) जीवो
 नी (जोणीण के०) योनिनी (सखा के०) सरख्या
 (चउरासी लस्का के०) चोराशी लह (होइके०)
 ठे जीवोनु जे उत्पत्तिस्थानक ते योनि कहेवाय ठे
 तेउमां (पुढवाईण चउएह के०) पृथ्व्यादिक चार
 एटले पृथ्वीकाय, अपूकाय, तेउकाय तथा वाउका
 य, ए चार प्रकारना जीवोनी (पत्तेय के०) प्रत्येक
 नी (सत्तसत्तेव के०) सात सात लाख योनियो
 जाणवी एम चारेनी सर्व मली अछावीश लह यो
 निउ थई ॥ ४५ ॥ (पत्तेय तरुण के०) प्रत्येक व
 नस्पतिकाय जीवोनी (दस के०) दस लह योनि
 यो ठे (इयरेसु के०) इतरेपु एटले एथी इतर जे सा
 धारण वनस्पतिकाय जीवो ठे तेनी (चउदस लस्का
 के०) चउद लह योनियो (हवति के०) ठे (विगलेदि

એસુ દો દો કે૦) વિકલ્લેન્ડિય એટલે વેંડિય જીવોની
 વે લાખ, તેંડિય જીવોની વે લાખ, તથા ચતુરિંડિય
 જીવોની પણ વે લાખ યોનિયો જાણવી, અને (પચિ
 દિ તિરિયાણ કે૦) પંચેંડિય તિર્યક્ જીવોની (ચત
 રો કે૦) ચાર લક્ષ યોનિયો છે ॥ ૪૬ ॥ (ચતુરોના
 રય કે૦) નારકી જીવોની ચાર લક્ષ યોનિયો છે, (સુ
 રેસુ ચતુરો કે૦) દેવોની પણ ચાર લક્ષ યોનિયો છે
 (મણુઆણ કે૦) મનુષ્ય પ્રાણીયોની (ચત્તદસ હ
 વતિ કે૦) ચૌદ લાખ યોનિયો છે એવી રીતે (સ
 પિન્દિયાય કે૦) વધીને એકતી કરતાં શરવાલે (સ
 દ્વે કે૦) સર્વ (ચુલસી કે૦) ચોરાશી (લક્ષાંક કે૦)
 લાખ (જોણીણ કે૦) યોનિયો થાય છે ॥ ૪૭ ॥

એવી રીતે સસારી જીવો વિપયિક શરીરનુ માન,
 આગ્રહાની સ્થિતિ, કાયસ્થિતિ, પ્રાણ અને યોનિ એ
 પાંચ દ્વાર કહ્યાં હવે સિદ્ધ જીવો વિપયક કહે છે -

સિદ્ધાણ નત્તિ દેહો, ન આગ કમ્મં

ન પાણ જોણીં ॥ સાડ અણતા તેસિ,

તિર્હ જિણંદાડગમે નણિયા ॥ ૪૮ ॥

અર્થ - (સિદ્ધાણ દેહો નત્તિ કે૦) સિદ્ધ પરમા

त्माने शरीर नथी, माटे (न आउ कम्म के०)
 आयु अने कर्म पण नथी अने ज्यां आयु न होय
 त्या (पाण जोणीउं न के०) प्राण अने योनि प
 ण नथी ए सर्वनो अज्ञाव होवाथी कायस्थित्यादि
 कनो पण अज्ञाव दर्शाव्यो एम सर्व कर्मोपाधि प्रिमु
 क्त अने जेउं लोकना अग्रजागनेविपे स्थित ठे (ते
 सि के०) ते सिद्ध जीवोनी (साइयणता ठिई के०)
 सादि अनतस्थिति, ते (जिणदाऽऽगमे के०) जिनें
 इ प्रणित सिद्धातोनेविपे (जणिया के०) कही ठे
 एटले जे दिवसें अहीथी सिद्धमा गमन थाय ते दि
 वसें सिद्धने सादिपणु कछु ठे, अने फरी त्यांथी च
 वननो अज्ञाव होवाथी अनतपणु ठे ॥ ४८ ॥

हवे फरि ससारी जीवविपे कहे ठे -

काले अणाइ निहणे, जोणी गहणमि
 नीसणे इव ॥ जमिया जमिहति चिर,
 जीवा जिण वयण मलहता ॥ ४९ ॥

अर्थ - आदि एटले प्रारज, निधन एटले नाश ए
 वने शब्दो विनक्ति विनाना होवाथी तेउनु एक अन्व
 यित पद “ आदि निधन ” एम थाय ठे ए पदनो अ

र्थ वृत्तिकार ग्राम करे ठे -जेनो प्रारज अने नाश दी
 ठामां आवतो नथी, तेने अनादि निधन कहिये ए (अ
 णाइ निहणे काले के०) अनादि अनंत कालनेविषे
 (जिण वयण मलहता जीवा के०) हितोपदेशरूप
 जिनवचनने जे जीवो पाम्या नथी, तेउ (जोणी के०)
 चोराशी लाख सख्यावाली जे योनि तेणे करी (गह
 णमि के०) महा गहन ड ख देनारो, (नीसणे के०)
 नयने देनारो (इउ के०) इहा वर्णव्यो एवो जे आ
 ससार तेने विषे (नमिया के०) अतीत कालनेवि
 नटकेजा ठे, अने फरि (नमिहति चिर के०) आगल
 आगामिक कालमां पण घणो भ्रमण करजे ॥ ४९ ॥

हवे ग्रंथकार पोताना नामनी सूचना करतो ।

ठतो धर्मोपदेश कहे ठे -

ता सपइ संपत्ते, मणुअत्ते उद्धदे वि
 सम्मत्ते ॥ सिरि संति सूरि सिछे,
 करेह जो उद्धमं धम्मे ॥ ५० ॥

अर्थ - (ता के०) ते पूर्वोक्त कारण माटे (जो
 के०) हे नव्य जीवो, (सपइ के०) सांप्रत आ
 समयनेविषे दश दृष्टांतें करी (उद्धदे के०) दुर्जन

એવું જે ધ્યા (મણુચરેતેકે) મનુષ્ય પણ તે (સંપ
 તે કે) પ્રાપ્ત થયું ઠતાં થને (વિસમ્મતે કે) તેમાં
 પણ હુર્જન જિનોક્ત તત્ત્વત્રયરુચિરૂપ મમ્યસ્ત્વ પ્રાપ્ત
 થયું ઠતાં (સિરિ સંતિ સૂરિ સિષ્ટે કે) શ્રી એટલે
 જ્ઞાનાદી જક્ષ્મી, શાંતિ એટલે રાગાદિકનો ઉપશમ, એ
 એ કરી જે સૂરિ એટલે પૂજ્ય એવા શ્રી તીર્થંકર તથા
 ગણધર તેડ શિષ્ટે કરેલા ઉપદેશરૂપ (ધર્મે ઉક્ત
 કરેહ કે) ધર્મને વિષે ઉદ્યમ કરો ॥ ૫૦ ॥ ધ્યા પ
 યમા કવિયે પોતાનું નામ સૂચવ્યું છે તે ધ્યાવી રી
 તે - શ્રી શાંતિ સૂરિ ઉપદેશ કરે છે કે, શિષ્ટે એટલે ઉ
 ત્તમ પુરુષોએ ધ્યાચરણ કરેલા ધર્મને વિષે ઉદ્યમ ક
 રો એવો અન્વય કરવો અથવા શ્રી શાંતિ સૂરિએ ક
 રેલા 'જગત્ત્વ દ્વચનાનુસારે' ધર્મોપદેશનો ઉદ્યમ કરો
 હવે ધ્યા ગ્રંથ સિદ્ધાંતમાંથી કહાડેલો છે, એમ કહે છે -

એસો જીવ વિચારો, સંસ્કૃત રૂઢિણ જા
 ણણા હેઠ ॥ સંસ્કૃતો ઉદ્ધરિત, રુદ્ધા
 ઠે સુય સમુદાઠ ॥ ૫૧ ॥ ઇતિ ॥
 શ્રી-જીવવિચાર પ્રકરણ સમાપ્ત ॥

અર્થ - (એસો કે) એ જ (જીવવિચારો)

જીવ વિચાર કહ્યો, તે (સર્વેવ રૂઝેણ કે०) સદ્દેષ
 રુચિ ઇટલે સ્વત્ત્વ મતિવાલા જીવોને (જાણણાહેવ
 કે०) જાણવાને ઇર્થ (રુદ્ધાંત કે०) જેના વિસ્તારનું
 ગ્રહણ થઈ શકે નહીં એવા (સુચસમુદ્ધાંત કે०) શ્રુતસ
 મુદ્ધયકી (સર્વિત્તોઝઘરિંત કે०) સદ્દેષથી ઝઘાર
 કરીને આ નિવધ કહ્યો છે એથી આ સર્વ જે કાંઈ કહ્યું
 તે પોતાનું મન કલ્પિત નથી કહ્યું પરંતુ સિદ્ધાંતોમાંથી
 ઝઘાર કરીને કહ્યું છે, એવી સૂચના કરી ॥ ૫૧ ॥

इति श्री जीवविचारप्रकरणं प्रारुत
 व्याख्यासहितं सपूर्णम् ॥

